

Plan Rozwoju Lokalnego

Gminy Białogard

2005-2006

2007-2013

SPIS TREŚCI

I.	OBSZAR I CZAS REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO	4
II.	AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA W GMINIE	4
	1. POŁOŻENIE, POWIERZCHNIA, LUDNOŚĆ	4
	1.1. <i>Położenie, powierzchnia</i>	4
	1.2. <i>Ludność</i>	5
	2. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	6
	2.1. <i>Rzeźba terenu, geomorfologia</i>	6
	2.2. <i>Gleby</i>	6
	2.3. <i>Hydrografia, stosunki wodne</i>	7
	2.4. <i>Klimat lokalny</i>	8
	2.5. <i>Szata roślinna</i>	9
	2.6. <i>Świat zwierzęcy</i>	10
	2.6.1. <i>Ssaki</i>	10
	2.6.2. <i>Ryby</i>	10
	2.6.3. <i>Ptaki</i>	11
	2.7. <i>Parki, cmentarze, cenne zadrzewienia</i>	11
	2.7.1. <i>Parki</i>	11
	2.7.2. <i>Cmentarze</i>	13
	2.7.3. <i>Aleje i pojedyncze drzewa objęte ochroną</i>	15
	2.7.4. <i>Aleje i kępy zadrzewień śródpolnych o szczególnych walorach krajobrazowych</i>	18
	2.8. <i>Przyroda nieożywiona</i>	19
	2.8.1. <i>Krajobrazy Gminy</i>	19
	2.8.2. <i>Punkty widokowe</i>	21
	2.8.3. <i>Źródłiska</i>	21
	2.8.4. <i>Głazy narzutowe</i>	21
	2.8.5. <i>Wartość krajobrazowa wód</i>	22
	2.8.6. <i>Elementy dysharmonijne i tereny zdegradowane</i>	22
	3. KRAJOBRAZ KULTUROWY	22
	3.1. <i>Obiekty i obszary zabytkowe wpisane do rejestru zabytków</i>	23
	4. TURYSTYKA	23
	4.1. <i>Szlaki turystyczne</i>	24
	4.2. <i>Charakterystyka zagrożeń środowiska kulturowego i przyrodniczego</i> ...	25
	5. UWARUNKOWANIA OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO	25
	6. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE	27
	6.1. <i>Własność nieruchomości</i>	27
	6.2. <i>Infrastruktura techniczna</i>	27
	6.2.1. <i>Zaopatrzenie w wodę</i>	27
	6.2.2. <i>Odprowadzanie i unieszkodliwianie odpadów</i>	30
	6.2.3. <i>Gospodarka odpadami</i>	31
	6.2.4. <i>Ciepłownictwo</i>	31
	6.2.5. <i>Zaopatrzenie w gaz</i>	32
	6.2.6. <i>Energetyka</i>	33
	6.2.7. <i>Telekomunikacja</i>	33
	6.2.8. <i>Komunikacja</i>	33
	6.3. <i>IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW</i>	35
	7. GOSPODARKA	36
	7.1. <i>Uwarunkowania gospodarcze</i>	36
	7.2. <i>Najwięksi pracodawcy</i>	36
	7.3. <i>Rolnictwo, przetwórstwo rolno - spożywcze</i>	36

7.4. Gospodarka rybacka	38
7.5. Leśnictwo, przemysł drzewny.....	38
7.6. Podmioty gospodarcze.....	38
7.7. Struktura zatrudnienia	39
7.8. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW	39
8. SFERA SPOŁECZNA	40
8.1. <i>Sytuacja demograficzna</i>	40
8.2. <i>Bezrobocie</i>	42
8.3. <i>Administracja</i>	44
8.4. <i>Mieszkalnictwo</i>	44
8.5. <i>Oświata i wychowanie</i>	44
8.6. <i>Ochrona zdrowia, pomoc społeczna</i>	45
8.7. <i>Kultura</i>	45
8.8. <i>Handel, gastronomia</i>	45
8.9. <i>Sport i rekreacja</i>	45
8.10. <i>Bezpieczeństwo</i>	45
8.11. <i>Rynek pracy</i>	46
8.12. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW	47
III. ZADANIA POLEGAJĄCE NA POPRAWIE SYTUACJI W GMINIE BIAŁOGARD	47
1. <i>Zmiany w strukturze gospodarczej i sposobie użytkowania terenu</i>	47
2. <i>Zmiany w strukturze zamieszkania, kształtowanie terenów osadniczych</i>	48
3. <i>Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców</i>	49
4. <i>Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury</i>	49
5. <i>Poprawa stanu środowiska naturalnego i kulturowego</i>	49
6. <i>Lista zadań według hierarchii ważności</i>	49
IV. REALIZACJA PROJEKTÓW I ZADAŃ (załącznik nr 1)	50
V. POWIĄZANIE PROJEKTÓW Z INNYMI ZADANIAMI REALIZOWANYMI NA TERENIE GMINY/POWIATU/WOJEWÓDZTWA	50
VI. OCZEKIWANE WSKAŹNIKI OSIĄGNIĘĆ PLANU ROZWOJU LOKALNEGO	51
VII. PLAN FINANSOWY NA LATA 2005 – 2006	52
VIII. SYSTEM WDRAŻANIA	54
IX. SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ 54	
1. <i>System monitorowania Planu Rozwoju lokalnego</i>	54
2. <i>Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego</i>	54
3. <i>Sposoby inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi</i>	54
4. <i>Public Relation Planu Rozwoju Lokalnego</i>	54

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW:

1. Załącznik nr 1 - Realizacja Zadań i Projektów 2005-2006 i 2007-2013
2. Załącznik nr 2 - Plan Finansowy na lata 2005-2006
3. Załącznik nr 3 - Plan Finansowy na lata 2007-2013

I. OBSZAR I CZAS REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO

Do zadań własnych Gminy należy zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, którą tworzą mieszkańcy Gminy. Ze względu na fakt, iż podstawą skutecznej realizacji zadań jest prawidłowe ich przygotowanie zaistniała konieczność opracowania Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Białogard. Plan ten stanowi równocześnie podstawę do ubiegania się o środki unijne na realizację wyżej wymienionych zadań.

Plan Rozwoju Lokalnego (PRL) opracowany został przez Komisję ds. opracowania projektu Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Białogard na podstawie: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego, Waloryzacji Przyrodniczej, Strategii Rozwoju Gminy, Planu Gospodarki Odpadami, Programu Ochrony Środowiska, Wieloletniego Planu Inwestycyjnego, Założeń do Strategii Informatyzacji Gminy, podstawowych informacji ze spisu powszechnego, informacji uzyskanych w Powiatowym Urzędzie Pracy i materiałów własnych Urzędu Gminy Białogard. Przy sporządzaniu planu uwzględniono wnioski mieszkańców Gminy.

Obejmujący teren całej Gminy - 31 sołectw - plan jest nowoczesnym narzędziem zarządzania i podstawą programowania rozwoju lokalnego i regionalnego Gminy. W planie przedstawiono analizę aktualnej sytuacji społeczno - gospodarczej w Gminie, opis planowanych do wykonania w latach 2005 - 2013 projektów, przy czym zadania na lata 2005 - 2006 przedstawione zostały w sposób szczegółowy, zadania na lata 2007 - 2013 uszczegółowione będą w 2006 roku.

II. AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA W GMINIE BIAŁOGARD

1. POŁOŻENIE, POWIERZCHNIA, LUDNOŚĆ

1.1. Położenie, powierzchnia.

Wiejska Gmina Białogard położona jest w północno-wschodniej części województwa zachodniopomorskiego, przy ważnych szlakach komunikacyjnych: drodze krajowej relacji Szczecin - Gdańsk, drodze wojewódzkiej Kołobrzeg - Wałcz i szlakach kolejowych Gdańsk - Szczecin i Poznań - Kołobrzeg.

Obszar Gminy otacza tereny miasta powiatowego Białogard, ważnego węzła komunikacji drogowej i kolejowej, największego w regionie ośrodka administracyjno - usługowego i przemysłowego. Od strony północnej Gmina graniczy z Gminami: Karlino i Biesiekierz, od strony wschodniej z Gminą Świeszyno, od południa z Gminami: Tychowo, Połczyn Zdrój i Rąbino, zaś od zachodu z Gminą Sławoborze.

Gmina Białogard jest ściśle powiązana geograficznie, gospodarczo i społecznie zarówno z leżącym w centrum jej obszarów miastem powiatowym jak i z otaczającymi ją gminami.

Powierzchnia gminy wynosi 328 km².

Struktura gruntów przedstawia się następująco:

	ha	%
POWIERZCHNIA GMINY OGÓŁEM	32.793	100
Użytki rolne, w tym:	18.410	56,14
- grunty orne	12.548	38,27
- sady	93	0,28
- łąki i pastwiska	5.592	17,05
- stawy	21	0,06
- grunty pod rowami	156	0,48
Grunty: leśne, zadrzewione i zakrzaczone zadrzewieniami	11.992	36,57
Grunty pod wodami	186	0,57
Użytki kopalne	27	0,08
Tereny komunikacyjne	860	2,62
Grunty zabudowane i zurbanizowane, w tym:	498	1,52
- zabudowane	417	1,27
- niezabudowane	9	0,03
- tereny rekreacyjno - wypoczynkowe	72	0,22
Tereny różne	64	0,20
Nieużytki	756	2,30

1.2. Ludność

Na terenie Gminy mieszka 8096 osób. Sieć osadnicza liczy 53 miejscowości: 36 wsi (31 to wsie sołeckie) i 17 osad; 5 miejscowości ma charakter wsi zwartych. Jednostki osadnicze pod względem liczby mieszkańców i wyposażenia są zróżnicowane. Tylko jedna wieś w Gminie należy do dużych: Stanomino liczące 717 mieszkańców; z pozostałych:

- 13 wsi liczy od 2 - 50 mieszkańców
- 10 wsi liczy od 50 -100 mieszkańców
- 15 wsi liczy od 100 - 200 mieszkańców
- 8 wsi liczy od 200 - 300 mieszkańców
- 6 wsi liczy od 300 - 400 mieszkańców

Taki układ osadnictwa w znacznym stopniu różnicuje warunki życia mieszkańców.

W strukturze osadnictwa Gminy wyróżniają się 3 grupy wsi:

- jednostki pozbawione wszelkich usług podstawowych, nawet elementarnych; do tej grupy należą wsie liczące do 100 mieszkańców,
- jednostki o podstawowym wyposażeniu - wsie liczące 200 - 300 mieszkańców,
- jednostki o poszerzonym wyposażeniu.

Funkcję ośrodka regionalnego pełni powiatowe miasto Białogard, które równocześnie spełnia rolę najważniejszego ośrodka obsługi ludności Gminy z racji bogatego wyposażenia, oraz z uwagi na położenie w centrum Gminy i dostępność komunikacyjną.

Role gminnego ośrodka usługowego, szczególnie w zakresie technicznej obsługi rolnictwa spełnia również największa w Gminie wieś Stanomino, najlepiej wyposażona we wszelkiego rodzaju usługi, z rozwiniętym rzemiosłem, zakładami produkcyjnymi i kadrą wykształconych fachowców.

W rozproszonej strukturze osadnictwa dla licznych małych wsi, rolę podstawowych ośrodków obsługi (oprócz Białogardu i Stanomina) pełnią wsie: Białogórzyno, Nasutowo, Podwilcze, Pomianowo i Rogowo. Miejscowości te są częściowo wyposażone w poszerzone zakresy usług, posiadają duże możliwości rozwojowe.

2. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

2.1. Rzeźba terenu, geomorfologia

Gmina Białogard położona jest w jednostce fizyczno-geograficznej zwanej Równiną Białogardzką, stanowiącej część składową Pobrzeża Koszalińskiego, które zajmuje środkowo-północną nadbałtycką część Pojezierza Zachodniopomorskiego (według podziału J. Kondrackiego). Teren Gminy wznosi się od wysokości 11,3 m n.p.m. w rejonie ujścia rzeki Radwi do Parsęty (granica z m. Karlino) do 95,1 m n.p.m. - wzniesienie w m. Góry. Generalnie pochylony jest w kierunku północno-zachodnim. Rzeźba terenu na przeważającej części Gminy jest stosunkowo mało zróżnicowana. Lekko faliste powierzchnie, wzniesione średnio 20,0 - 30,0 m n.p.m. w części północnej, 30,0 - 40,0 m n.p.m. w części południowej, urozmaicają rozcięcia dolin rzecznych i obniżeń wytopiskowych oraz pagórki kemowe - występujące głównie w części wschodniej i południowej. Pagórki noszą lokalne nazwy: Lipia Góra - wys. 79,8 m n.p.m. (w lesie na południe od m. Laski), Góra Świerkowiec (m. Gruszewo), Dębowa Góra (w pobliżu m. Zaspy Małe), Góra Dąbrowica (las koło m. Żytelkowo), Góra Niwka (m. Żytelkowo), Góra Kościernicka (m. Kościernica), Góra Krężoł i pagórek Czarnogóra (m. Rościno), Góra Płaskosz (m. Czamowęsy), Trudna Góra (pomiędzy m. Stanomino i Łęczno). Tereny pokryte wzgórzami występują w rejonie miejscowości: Zagórze, Góry, Gruszewo, Zaspy Małe; są to kemy porośnięte lasami.

Dolina rzeki Parsęty przecina obszar Gminy z południowego wschodu na północny-zachód, dzieląc go na dwie części. W obrębie Gminy Parsęta jest typową rzeką niziną, płynie płaską, o niskich brzegach doliną, silnie meandrując, głównie w części powyżej miasta Białogard; tu także przyjmuje niemal wszystkie swoje większe dopływy: prawobrzeżne rzeki Leśnicę i Radew, lewobrzeżne: Mogilnicę, Topiel i Pokrzywnicę. Dopływy te łącznie z wpadającymi do nich strumieniami, często płynącymi w wyraźnych erozyjnych dolinkach (w części południowej Gminy) wraz z licznymi rowami melioracyjnymi odwadniającymi torfowiska i podmokłe łąki w części północnej tworzą gęstą, dobrze rozwiniętą sieć rzeczna.

Współczesna rzeźba terenu jest efektem działalności lodolodu, okresu ostatniego zlodowacenia bałtyckiego - stadiału pomorskiego, procesów erozji i akumulacji działających po ustąpieniu lodowca oraz działalności gospodarczej człowieka przekształcającej środowisko przyrodnicze dla swoich potrzeb. Pod względem geomorfologicznym w krajobrazie wyróżnić można następujące jednostki i formy geomorfologiczne:

- wysoczyznę moreny dennej, stanowiącą tło krajobrazu o rzeźbie niemal płaskiej w części północnej (20 - 40 m n.p.m.), o rzeźbie lekko falistej w części południowej (30-50 m n.p.m.); wysoczyznę rozcinającą doliny rzek, w wielu miejscach o charakterze przełomowym, liczne obniżenia wytopiskowe i rozlewiskowe, urozmaicają pagórki kemów,
- fragment pradoliny pomorskiej przebiegającej równoleżnikowym pasem przez południową część Gminy, dołączają do niej niewielkie powierzchnie sandrowe; jest to obszar częściowo wykorzystany przez doliny rzek Radwi i Parsęty, z w części zachodniej przecinający doliny: Mogilnicy, Pokrzywnicy i rzeki Topiel,
- doliny rzek o zróżnicowanych formach: akumulacyjnych, erozyjnych, rynnowych (wykorzystujące rynny subglacjalne) oraz rozległe obniżenia zastoiskowe (m. in. rozlewisko rzeczne Parsęty na NE od Białogardu) i wytopiskowe,
- wzgórza kemowe i niskie pagórki morenowe o wysokościach względnych 10 m do 40 m (najwyższy kem w m. Góry o wys. 40 m) oraz wał ozowy na SE od Podwilcza.

2.2. Gleby

Gleby zostały wytworzone z utworów lodowcowych: silnie spłaszczonej glin zwałowych, z utworów wodno - lodowcowych i rzecznych: piasków i żwirów oraz z utworów aluwialno bagiennych, torfów, mułów. Dominują gleby typu brunatnego, kwaśne i wylugowane rzadziej bielcowe i pseudobielcowe, lokalnie występują czarne ziemie - gleby mineralne występujące w obrębie gruntów ornych. W podmokłych obniżeniach dolin rzecznych, obniżeń wytopiskowych i rozlewiskowych na siedliskach łągowych, grądowych, bagiennych i torfowiskowych dominują gleby torfowe, torfowo-murszowe, rzadziej czarne ziemie. Są to gleby przeważnie organiczne, a lokalnie mineralne. Gleby na

wysoczyznach (brunatne i pseudobielicowe) generalnie użytkowane są jako grunty orne; gleby w dolinach i podmokłych obniżeniach (torfowe, murszowe) jako trwałe użytki zielone: łąki i pastwiska.

Rolnicza przestrzeń produkcyjna w Gminie Białogard zajmuje 18.233 ha (stan na 1.01.2005 r.) tj. 55,60 % powierzchni ogólnej. Grunty orne stanowią 68,82 %; sady - 0,51 %; użytki zielone - 30,67 % (w tym: łąki - 19,62 %, pastwiska - 11,05%) ogólnej powierzchni produkcyjnej. Gleby należą do średnio żyznych, przy dużym udziale gleb mało żyznych i niewielkim udziale gleb żyznych. W klasach bonitacyjnych przeważają klasy IV - 48,75 % oraz klasy V - 31,10 %. Gleby żyzne zaliczone do klasy III stanowią 12,2 %. W układzie przestrzennym, w północnej części Gminy (na północ od doliny Parsęty) charakterystyczny jest duży udział trwałych użytków zielonych - obręb miejscowości: Dargikowo, Kościernica, Pustkowo, Żelimucha. W części południowej, wyżej położonej przeważają grunty orne, dość żyzne. Generalnie gleby są nadmiernie zakwaszone, w większości wymagają wapnowania. Znaczna część trwałych użytków zielonych wymaga uregulowania stosunków wodnych. Są to głównie kompleksy pod względem siedliskowym zajmujące bielawy podtapiane i grądy zubożałe, przez większą część roku podmokłe. Na podstawie badań przeprowadzonych w latach 1992 - 1997 przez Okręgową Stację Chemiczno - Rolniczą w Koszalinie stwierdzono, iż zasobność gleb w podstawowe składniki odżywcze jest średnia: generalnie ok. 40 % gleb zaliczano do średniej zasobności zawartości fosforu, potasu i magnezu; około 35 % posiada wysoką zawartość tych składników, a około 25 % niską. Z ogólnej powierzchni gruntów 40 % to grunty zmeliorowane, są to zarówno grunty orne jak i trwałe użytki zielone.

2.3. Hydrografia, stosunki wodne

Gmina Białogard położona jest w dorzeczu Parsęty, w jego środkowej części. Całkowity obszar dorzecza Parsęty wynosi 3150 km i stanowi 1 % powierzchni kraju. Parsęta jest rzeką I-go rzędu, uchodzi do Morza Bałtyckiego, jej długość wynosi 139 km, źródło znajduje się na wysokości 137 m n.p.m. w okolicach m. Parsęcko na terenie Gminy Szczecinek. Jako rzeka nizinna posiada znaczny spadek podłużny, wynoszący średnio 1,05 %, w górnych partiach spadek jest znacznie wyższy, sięga nawet do 5 %. Powoduje to silne erodowanie koryta, a w okresie wezbrań szkody. Rzeka Parsęta przecina obszar Gminy przez środek, z południowego-wschodu na północny - zachód, płynie silnie meandrując w dolinie o zmiennej szerokości i o niewysokich brzegach. W Gminie Białogard przyjmuje większość swoich dopływów, w tym największy dopływ rzekę Radew.

Wykaz rzek w obrębie Gminy Białogard

Rzeka	dług. w km całkowita	dług. w gminie Białogard	szerokość koryta, głębokość w m	Pow. dorzecza całkowita w km ²
1	2	3	4	5
Parsęta	139	ca 40 km	10-25 3,5-4,5	3.150,9
Radew	85	ca 27 km	10-20 2,0-3,0	1.058,0
Chotła	31	ca 6 km	4-5 1,0	134,8
Mogilnica	44	ca 11 km	4-6 2,0	150,3
Topiel	20	ca 14 km	4-5 1,7	brak danych
Pokrzywnica	29	ca 12 km	4-5 1,5	brak danych
Liśnica	42	ca 11 km	2-4 1,0	179,9

Do Parsęty i jej dopływów wpadają liczne niewielkie dopływy, m.in. rzeka Bukowa - dopływ Parsęty, Graniczna - dopływ Topieli, Ponik - dopływ Pokrzywnicy, Żelazna - dopływ Radwi. Rzekę zasilają liczne rowy melioracyjne odwadniające trwałe użytki zielone.

W Gminie Białogard (podobnie jak w całej zlewni Parsęty) nie występują duże i liczne jeziora. W części południowo-wschodniej, w obrębie piaszczystych terenów pradoliny występują dwa jeziora: Byszyno o powierzchni 7,0 ha i Rybackie - 15 ha. Na całym obszarze natomiast licznie występują drobne "oczka" wodne w obrębie pól i lasów (około 50-60 sztuk,

o powierzchni od 15 m do 1,0 ha) oraz kilka utworzonych stawów rybnych. Duże znaczenie w retencji posiadają liczne torfowiska magazynujące wodę. Wody podziemne o znacznych zasobach występują w rejonie m. Dębczyno i Łęczno. Są to wody dobrej jakości mieszczące się w I i II klasie.

Wody powierzchniowe zajmują niewielką powierzchnię - 363 ha, co stanowi 1,11 % powierzchni ogólnej Gminy. Zakwalifikowane do III klasy czystości wody rzek zanieczyszczone są głównie ściekami bytowymi, jedynie Parsęta poniżej oczyszczalni ścieków w m. Białogard należy do pozaklasowych. Klasyfikacja wód w tym zakresie uzależniona jest od bakteriologii. Pozostałe elementy fizykochemiczne są korzystne. Wody posiadają korzystne warunki tlenowe, są miejscem bytowania licznych gatunków ryb, stanowią atrakcyjne miejsca wędkowania. Parsęta i Radew są szlakami turystycznymi spływów kajakowych.

2.4. Klimat lokalny

Gmina Białogard leży w obrębie krainy klimatycznej Gryficko - Białogardzkiej, charakteryzującej się stosunkowo łagodnym klimatem, o cechach przejściowych pomiędzy nadmorskim - o chłodnych latach i umiarkowanie ciepłych zimach, a znacznie surowszym klimatem wzniesień czołowo - morenowych Pojezierza. Warunki klimatu lokalnego kształtowane są przez czynniki fizjograficzne: rzeźbę terenu, głębokość poziomu wód gruntowych, pokrycie terenu szatą roślinną. Wyróżnić więc można:

- topoklimat rozległych, okresowo podmokłych, o podłożu torfowiskowym dolin rzecznych i obniżeń rozlewiskowych; są to tereny z reguły użytkowane jako trwałe użytki zielone lub lasy siedlisk łęgowych i olsowych; charakteryzują się dużą wilgotnością, częstym zaleganiem mgieł, możliwością inwersji termicznych (obniżenie temperatury w dnach obniżeń); tereny te są niekorzystne dla osadnictwa tj. stałego pobytu ludzi; należą do nich dna dolin Parsęty i Radwi i obniżenia w północnej części Gminy,
- topoklimat płaskich i lekko falistych, o podłożu piaszczystym lub gliniasto-piaszczystych terenów użytkowanych rolniczo, dobrze przewietrzanych i dobrze nasłonecznionych; są to obszary wysoczyzn morenowych głównie południowej części Gminy; korzystne dla osadnictwa,
- topoklimat kompleksów leśnych, o specyficznych cechach w zależności od typu siedliska; lasy na siedliskach boru świeżego, lasu świeżego mieszanego charakteryzują się korzystnymi walorami zdrowotnymi, lasy wilgotne (bory wilgotne, bagienne, olsy) są niekorzystne dla dłuższego przebywania ludzi,
- topoklimat terenów o zróżnicowanej rzeźbie: pagórków kemowych, morenowych, zboczy dolin rzecznych; w zależności od ekspozycji do stron świata oraz pokrycia powierzchni szatą roślinną charakteryzuje się bardzo korzystnym nasłonecznieniem lub nasłonecznieniem znacznie ograniczonym.

Podstawowe dane meteorologiczne dla zlewni rzeki Parsęty kształtują się następująco:

- średnia roczna temperatura powietrza 6,8°C do 7,0°C
- średnia roczna temperatura okresu letniego 15,6°C do 15,8°C
- średnia roczna temperatura okresu zimowego 1,5 °C do - 1,6°C
- średnia roczna temperatura lipca 16,3°C do 16,5°C
- średnia roczna temperatura lutego - 2,5 °C

Liczba dni gorących w roku wynosi średnio 20.

Charakterystyczna jest duża liczba dni z przymrozkami, które pojawiają się około 5 października i trwają do 15 maja. Zima rozpoczyna się przed końcem grudnia i trwa ponad 60 dni. Pokrywa śnieżna pojawia się po 25 listopada i znika na początku kwietnia. Średnia liczba dni z pokrywą śnieżną w roku wynosi 60. Okres wegetacji jest opóźniony, rozpoczyna się po 7 kwietnia i trwa najwyżej 210 dni. Roczna suma opadów waha się w granicach 680 - 750 mm. Na okres letni przypada 220 mm, na zimowy ponad 130 mm. Najwięcej opadów notuje się w lipcu - średnio 90 mm. Generalnie w skali roku przeważają wiatry z kierunku zachodniego, zimą z kierunków południowo-zachodnich. Średnie prędkości wiatru nie są duże wynoszą od 2 do 3 m/sek.

2.5. Szata roślinna

W podziale geobotanicznym Polski wg Szafera i Zarzyckiego (1972 r.) Gmina Białogard położona jest w Dziale Bałtyckim, w Poddziale Pas Równin Przymorskich, w Krainie Pobrzeże Bałtyckie oraz częściowo Pojezierze Pomorskie (południowy skraj). Współczesna szata roślinna zaczęła kształtować się po ustąpieniu lodowca. Obecnie reprezentowana jest przez następujące zbiorowiska: ekosystemy leśne, ekosystemy łąkowo - pastwiskowe, zbiorowiska roślinności torfowiskowej, bagiennej i szuwarowej, zalesienia śródpolne i przydrożne.

Lasy - zajmują 35 % powierzchni ogólnej Gminy, towarzyszą dolinom rzecznych Radwi, Pokrzywnicy, częściowo Parsęcie, zajmują rozległe przestrzenie w obrębie terenów sandrowych i tarasów pradoliny pomorskiej we wschodniej i południowej części Gminy. Reprezentują zróżnicowane siedliska i drzewostany. Dominują siedliska borowe: boru mieszanego świeżego, boru świeżego oraz siedliska lasu mieszanego. Mniejszy jest udział siedlisk lasu świeżego oraz olszowych (olsu z olszą czarną i szarą i olsu jesionowego). Ciekawostką jest występowanie niewielkiej powierzchni boru suchego (na terenie sandru w rejonie Jeziora Byszyno) oraz boru bagiennego na torfowiskach. W drzewostanach dominuje sosna (76,7 %), istotny jest udział: brzozy, buka, dębu, świerka, a na siedliskach wilgotnych olszy i jesionu.

Pod względem atrakcyjności krajobrazowej walorów turystycznych (dostępność dla penetracji, korzystny mikroklimat) najcenniejsze są lasy na siedliskach boru świeżego mieszanego, boru świeżego i lasu mieszanego. Siedliska te występują na terenie w obrębie wysoczyzn morenowych, obszarów sandrowych, pradolinnych i towarzyszą dolinom: Radwi, Parsęty i Pokrzywnicy.

Ekosystemy trawiaste porastają z reguły obniżenia terenowe: dna dolin rzecznych, zagłębienia wytopiskowe w obrębie wysoczyzny morenowej, sandrowej i pradoliny oraz obniżenia rozlewiskowe. Obniżenia te wypełniają w większości torfy - torfowiska niskie w dolinach i w większych obniżeniach, torfowiska przejściowe i wysokie w mniejszych bezodpływowych wytopiskach. Torfowiska niskie zostały w większości zmeliorowane i przekształcone w łąki kośne i pastwiska. Duży stopień naturalności zachowały ekosystemy trawiaste w dnach dolin Radwi i Parsęty - okresowo zalewane lub podtapiane (oddalone od siedlisk rolniczych) oraz mniejsze mocno wilgotne łąki w wytopiskach różnych kształtów i wielkości.

Łąki wilgotne, naturalne i półnaturalne (na których zaniechano wypasów i koszenia) z zespołami roślinności szuwarowej z gatunkami: różnych rodzajów turzyc, traw trzęślicowych, wełnianki, situ i trzciny występują w dolinie Radwi (od m. Wronie Gniazdo, Białogórzyno do Karlina), w części doliny Parsęty (w miejscach połączeń z Mogilnicą i Pokrzywnicą) oraz w licznych obniżeniach w obrębie całej Gminy. Zespołom szuwarowym towarzyszą zakrzewienia wierzbowe i grupy zadrzewień olchowych. Na wilgotnych łąkach zachowało się wiele gatunków ziół (marzanna wonna, centuria pospolita, babka lancetowata) oraz roślin będących pod ochroną (goryczka wąskolistna, błotna).

Torfowiska stanowią ostoje wielu cennych, rzadkich i reliktowych gatunków roślin, postawione bez ingerencji człowieka ulegają stałym, naturalnym przekształceniom. Najcenniejsze pod względem przyrodniczym są torfowiska wysokie zawierające wiele osobliwości przyrodniczych np. rosiczkę okrągłolistną występującą w darniach torfowca, żurawinę błotną. Również torfowiska przejściowe porastają różne gatunki mchów torfowców z wkraczającymi zakrzaczeniami brzeziniowymi. Najpospolitsze są torfowiska niskie porośnięte zespołami turzycowymi, a w obrębie lasów borem bagiennym lub olszą. W obrębie Gminy zinwentaryzowano 23 torfowiska (1 wysokie, 5 przejściowych, pozostałe niskie). Można je uznać za naturalne. Torfowiska wysokie i przejściowe występują: w obrębie lasów położonych koło miejscowości Moczyłki, Przegonia, Jeziora Rybackiego i jeziora leśnego oraz koło Dębczyna, Czarnowęs i Rychówka. Torfowiska niskie, o niewielkich rozmiarach

występują na wysoczyźnie morenowej koło miejscowości: Stanomino, Laski, Gruszewo i Buczek. Torfowiska niskie dolinne występują: w dolinie Radwi, Pokrzywnicy, Topieli oraz w rozległych obniżeniach wytopiskowych i rozlewiskowych, w rejonie: miasta Białogard i miejscowości Kościernica, Pustkowo, Nosówko, Łęczno, Rościno, Podwilcze.

Poza wyżej wymienionymi, podstawowymi ekosystemami roślinnymi w Gminie Białogard występują liczne zadrzewienia śródpolne zajmujące wierzchołki wzniesień, drobne zagłębienia podmokłe, strome zbocza, porastające miedze, rowy i drogi śródpolne. Dominują tu drzewostany brzożowe, lokalnie dębowe i sosnowe, towarzyszą im zakrzaczenia wierzbowe, jesionowe, czeremchy i bzu czarnego.

Zieleń ukształtowaną przez człowieka stanowią parki dworskie, zadrzewienia cmentarne i zadrzewienia przydrożne. W większości są to drzewa charakterystyczne dla tej części Pomorza: lipy, klony, jesiony, kasztanowce.

W wodach Parsęty występują rośliny wyższe, tworzące charakterystyczne zbiorowiska z rdestnicą nawodną, grzebieniastą, włosienicznikiem rzeczny. Na brzegach rzeki rozprzestrzenia się arcydzięgiel nadbrzeżny, kroplik żółty, uczepek amerykański, nawłóć.

Wstępna, niepełna lista gatunków flory Gminy liczy 714 gatunków. Należy do niej **661** stwierdzonych **gatunków roślin naczyniowych**, **38 gatunków mszaków**, **4 gatunki wątrobowców**, **4 gatunki grzybów** objętych ochroną oraz **7 gatunków porostów**. Lista nie obejmuje gatunków flory występujących w obrębie siedzib ludzkich np. w ogródkach oraz flory pól uprawnych (gatunków uprawianych przez człowieka).

2.6. Świat zwierzęcy:

ściśle związany z różnorodnością siedlisk roślinnych jest bogaty w różnorodność gatunków, w tym wiele rzadkich i podlegających ochronie. W dorzeczu Parsęty występują:

- 2 gatunki należące do gromady pajęczaków, w tym 1 gatunek objęty ochroną,
- 162 gatunki z gromady owadów, w tym: 13 gatunków podlegających ochronie gatunkowej, 2 gatunki należące do grupy gatunków rzadkich, 5 gatunków należących do grupy gatunków zagrożonych,
- 21 gatunków mięczaków, w tym: 9 gatunków podlegających ochronie gatunkowej, 4 uznane za rzadkie,
- 11 gatunków płazów podlegających ochronie, w tym: 7 gatunków należących do gatunków rzadkich, 3 do zagrożonych wyginieciem,
- 6 gatunków gadów objętych ochroną gatunkową, 2 z nich to gatunki zagrożone wymarciem i wymierające w skali regionalnej i krajowej (gniewosz plamisty i żmija zygzakowata),
- 28 gatunków ryb, w tym: 1 gatunek objęty ochroną, 5 gatunków rzadkich, 3 gatunki ginące, 1 wymierający, 6 gatunków objętych ochroną na podstawie przepisów wędkarskich,
- 169 gatunków ptaków, w tym: 13 gatunków łownych, 154 gatunki objęte ochroną gatunkową, 15 gatunków wpisanych do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt,
- 39 gatunków ssaków, w tym: 13 łownych i 13 objętych ochroną gatunkową.

2.6.1. Ssaki

W lasach Gminy Białogard występują: zając szarak, lisy, jenoty, wydry, borsuki, kuna leśna, tchórz zwyczajny, łasica, gronostaj, łosie, jelenie, daniele, sarny i dziki i 4 gatunki nietoperzy.

2.6.2. Ryby

Wody Parsęty i jej dopływy są miejscem bytowania wielu cennych gatunków ryb. Zlewnię rzeki zasiedla 28 gatunków ryb kostnych i 2 gatunki minogów. Trzy gatunki: minóg strumieniowy, minóg rzeczny i łosoś wpisane są do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. W Parsęcie, Radwi, Pokrzywnicy, Chotli występują szczególnie atrakcyjne dla wędkarzy: troć wędrowną, lipień, pstrąg potokowy i tęczowy. Do rejonów o szczególnym znaczeniu należą: odcinek Parsęty w miejscu ujścia do niej Młynówki i Pokrzywnicy (rozległy bagnisty obszar z licznymi starorzeczami) aż do m. Karlino oraz rzeka Radew w rejonie m. Białogórzyno, Wronie Gniazdo (meandry wśród łąk otoczone lasami).

2.6.3 Ptaki

Na terenie Gminy występuje wiele ptaków zaliczonych do gatunków zagrożonych, tj. bocian czarny, kania ruda, orlik krzykliwy, błotniak łąkowy, błotniak zbożowy, kulik wielki, sowa błotna, kania czarna, batalion, gagół, rybołów, bielik, czeczotka, szlachar i świstun. 4 gatunki ptaków wpisane są na europejską czerwoną listę zwierząt zagrożonych wyginięciem w skali światowej, należą do nich: bielik, bocian czarny, derkacz, kania ruda.

Unikatowy, na skalę europejską charakter ma znajdująca się w m. Łęczno, duża - licząca 13 gniazd kolonia lęgowa bociana białego. Liczba wszystkich gniazd w Gminie wynosi 50 szt.

Rejonami o szczególnym znaczeniu, z dużą liczbą gatunków ptaków są mokradła pod Białogardem i zalewane łąki odcinka ujściowego Leśnicy (przy granicy miasta). Gniazdują tu m.in. błotniak stawowy, błotniak łąkowy, kokoszka, kulik, łyska, czapla siwa, brzegówka, dziwonia, łożówka i strumieniówka.

Do ważnych ornitologicznie należy dolina Radwi, u ujścia do Parsęty gdzie zaobserwowano głowiczkę i gagoła, a w całej dolinie strumieniówkę. W dopływach Parsęty o szybszym nurcie zimuje pluszcz, a nad Parsętą w środkowym biegu i nad Pokrzywnicą przebywa zimorodek.

2.7. Parki, cmentarze, cenne zadrzewienia

Parki, aleje oraz inne formy zadrzewienia stanowią wartościowy element krajobrazu Gminy zarówno jako składnik szaty roślinnej jak i część zasobów kulturowych.

Teren Gminy Białogard jest wyjątkowo bogaty w stare założenia zieleni związanej z osiedlami ludzkimi - parkami i cmentarzami. Zdecydowana przewaga takich obiektów w południowej części Gminy związana jest z występowaniem lepszych gleb i warunków dla rolnictwa, a przez to większego (w przeszłości) poziomu zamożności właścicieli majątków. W rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajduje się 15 obiektów opisanych jako parki objęte ochroną konserwatorską, jednakże jeden z parków w m. Rychówko faktycznie już nie istnieje. Stan sanitarny i estetyczny większości pozostałych jest daleki od optymalnego, dominuje wykorzystywanie parków jako źródła opału, miejsc składowania śmieci czy urządzania ogródków. Mimo to są one nadal bardzo cennym elementem przyrody Gminy, występuje w nich wiele starych i cennych partii drzewostanów o charakterze lasów, z runem zawierającym gatunki chronione bądź rzadkie. Parki są miejscem występowania rzadkich gatunków fauny.

2.7.1. Parki

1. Czarnowęsy - duży park pałacowy o powierzchni 23,38 ha, założony w połowie XIX wieku, położony nad rzeką Mogilnicą, na jej południowym brzegu. W parku o wyraźnym, romantycznym charakterze rośnie wiele starych i o potężnych rozmiarach drzew. Dominują w nim buki i dęby szypułkowe. Rosną tu również drzewiaste cisy i buk odmiany czerwonołistnej (przy pałacu), w głębi jodła pospolita i daglezwia zielona. W runie występują gatunki typowe dla ubogiej buczyny i nadbrzeżnych olsów w tym, przytulia wonna i paprotka zwyczajna oraz bluszcz. Przy szczycie doliny Mogilnicy znajduje się kamień o obwodzie około 400-500 cm, w którym wykuto kamienną ławkę, tzw. „ławkę diabła”. W parku znajduje się również cmentarz - grobowiec rodzinny przedwojennych właścicieli wsi.

2. Góry - założony w połowie XIX wieku park dworski o powierzchni 7,46 ha, stanowi przejście pomiędzy założeniem dworskim we wsi Góry w las. W parku rosną głównie gatunki rodzime: buki, graby, lipy i dęby. Zachowały się jeszcze między innymi: aleje grabowe przy granicy parku. Z ciekawszych gatunków rośnie tutaj kasztanowiec czerwony, daglezwie zielone. Teren parku zaniedbany.

3. Gruszewo - rozległy, o powierzchni 15,00 ha, założony w XIX w. park pałacowy. Położony na wzniesieniu - dominuje nad miejscowością. W parku znajdują się ruiny pałacu oraz dwa stawy (częściowo bez wody) i nieczynne cmentarze ewangelickie. W drzewostanie parku (dzisiaj o leśnym charakterze) dominują buki i dęby, rosną również jodły pospolite, daglezwie

zielone, a w niższych partiach jesiony i dęby. Od strony drogi Rąbino - Białogard, do parku prowadzi aleja lip drobnolistnych. Wśród drzew 2 pomniki przyrody - jesion wyniosły i dagleź zielona. W runie leśnym dominuje bluszcz, barwinek, konwalia i storczyk gnieźnik leśny. Rośnie tutaj również ekspansywny, groźny dla człowieka neofit -barszcz Sosnowskiego. Park stopniowo zatracą swój parkowy charakter na rzecz kwaśnej buczyny.

4. Kamosowo - położony w południowej części wsi, założony w XIX wieku park dworski o powierzchni 3,00 ha, przylega do budynku dawnego pałacu. W drzewostanie, przy pałacu rosną świerki pospolite i daglezie zielone. Bardzo cenny (niewątpliwie dawniej zasadniczą część parku) starodrzew przylega do parku od strony południowej. Rosną tu liczne stare buki i dęby szypułkowe. Park jest zaniedbany, a znajdujący się w parku pomnik-nagrobek zniszczony. Konieczne jest pełne objęcie ochroną całego zespołu parkowego.

5. Laski - park dworski o powierzchni 2,00 ha, założony w XIX w. Starodrzew parku osłania wieś od zachodu. Drzewostan składa się z gatunków rodzimych, głównie buków, lip i jesionów. Rosną tam również okazałe buki w tym odmiana czerwolistna, jodła pospolita. Od bramy wjazdowej do dawnego dworu prowadzi aleja kasztanowców, przy zachodniej granicy rosną stare robinie akacjowate, obok bramy jeden zniszczony cis (drzewiasty). Park zaniedbany i stopniowo niszczone, m. in. poprzez osuszanie stawów wewnątrz parkowych.

6 Nasutowo - park dworski o powierzchni 1,20 ha, założony około połowy XIX w. W parku tworzącym osłonę wsi od strony północnej rosną dęby, buki, lipy i jesiony. Wewnątrz parkowe stawy zostały osuszone i zaśmiecone. Całość jest zaniedbana i niszczone.

7. Nawino - park pałacowy o powierzchni 4,00 ha, założony w XIX/XX w, położony na terenach Nadleśnictwa Białogard i na gruntach stanowiących własność prywatną (pałac i otoczenie). Tworzy go starodrzew z gatunków rodzimych: buków, dębów, grabów i lip, wyróżnia się buk odmiany czerwolistnej. W parku znajduje się cmentarz rodowy (zdeastowany) oraz niewielki staw ze źródłem. Całość zaniedbana i niszczone przez mieszkańców (pozyskiwanie drewna, wypas i przegon bydła). Teren przed pałacem zupełnie zdziczały - rośnie tam kępa okazałego rdestu sachalińskiego.

8. Podwilcze - park pałacowy o powierzchni 21,77 ha, założony w XIX wieku Największy i najciekawszy park na terenie Gminy. Położony w południowej części wsi, stanowi otoczenie niszczonego pałacu z 1895 r. Park tworzy rozległe założenie obejmujące między innymi stawy, wzgórze widokowe, cmentarz rodowy oraz zabudowania pałacu, wozowni, domu służby, lodowni i przylegającej do parku gorzelnii. Drzewostan parku tworzą głównie buki, graby, oraz dęby szypułkowe, daglezie oraz młodsze olsze, jesiony i klony zwyczajne. W części północnej rośnie grupa dębów czerwonych. W sąsiedztwie pałacu rosną jodły pospolite, cyprysiki groszkowe. W parku stwierdzono 3 drzewa pomniki przyrody - 2 buki i 1 jodłę, 1 drzewo kasztana jadalnego, buka zwyczajnego odmiany czerwolistnej, jesion wyniosły odmiany zwisłej. W runie występują między innymi bluszcz pospolity, przytulia wonna. Całość zaniedbanego dzisiaj parku posiada jeszcze wyraźne granice oraz strefy. Park jest jednak stopniowo dewastowany przez mieszkańców wsi, a będący własnością prywatną pałac popada w coraz większą ruinę.

9. Rarwino - park dworski o powierzchni 4,00 ha, założony w drugiej połowie XIX wieku. Zlokalizowany w północnej części wsi park łączył się z lasem. Obecnie zupełnie zdeastowany utracił swoje cechy - pozostało jedynie kilka drzew, w tym ładne okazy: modrzewia europejskiego, jodły pospolitej i grupa platanów klonolistnych. Wzdłuż granicy parku przy drodze do Domacyna rośnie rząd kasztanowców pospolitych.

10. Rychowo - park o powierzchni 8,32 ha, założony w drugiej połowie XIX wieku, stanowi otoczenie pałacu od strony wschodniej. W drzewostanie ładny platan klonolistny (obw. 368 cm), 2 jodły kaukaskie, 1 jodła pospolita, 1 dagleź zielona i wejmutka, dąb szypułkowy o obw. 300 cm. Na byłym gazonie - przed pałacem rosną dęby szypułkowe odmiany stożkowej. Park zaniedbany i zaśmiecony, tracący swoje historyczne walory - częściowo wykorzystywany jako „ogródki działkowe" ! ,częściowo jako wylewisko nieczystości (w części ze starym cmentarzem).

11. Rychówko - park kościelny o powierzchni 0,50 ha, założony w drugiej połowie XIX wieku, obecnie całkowicie zniszczony. Jako pozostałość założenia można traktować grupę

lip drobnolistnych rosnących między zabudowaniami i niewielkim eutroficznym jeziorkiem przy zachodnim krańcu wsi.

12. Sińce - park dworski o powierzchni 1,50 ha, założony około połowy XIX wieku, położony pomiędzy dworem i doliną rzeki Topiel, na zboczu doliny. Rosną w nim głównie gatunki rodzime. Z ciekawszych: kasztanowiec czerwony, daglezwia zielona. W runie bluszcz pospolity, barwinek i przytulia wonna. Park zaniedbany, stopniowo niszczone i dziczejący.

13. Stanomino - park pałacowy o powierzchni 17,55 ha, założony w XIX w. Położony na terenie Nadleśnictwa Białogard i Wojewódzkiego Ośrodka Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia, w południowej części wsi Stanomino. Stanowi otoczenie dawnego pałacu i zabudowań byłego PGR. Położony na szczycie lokalnego wzniesienia łagodnie przechodzi w lasy Nadleśnictwa Białogard nad rzeką Mogilnicą. W parku rosną głównie gatunki rodzime, z ciekawszych buk zwyczajny odm. czerwolistnej i dąb błotny. W części zachodniej znajduje się stary cmentarz. W runie bardzo licznie bluszcz - kilka okazów kwitnących, konwalia majowa, przytulia wonna i śnieżyczka przebiśnieg.

13. Zagórze - park dworski o powierzchni 2,00 ha, założony w drugiej połowie XIX wieku, graniczący z kompleksem leśnym. Drzewostan tworzą głównie buki i dęby. W założeniu dwa stawy połączone strumieniem. W runie zawilec gajowy, bluszcz pospolity. Obiekt zaniedbany i stopniowo dziczejący.

15. Żytkowo - park pałacowy o powierzchni 5,35 ha, założony w pierwszej połowie XIX wieku, położony jest pomiędzy stromym południowym stokiem góry Niwka, rzeką Leśnicą i zabudowaniami wiejskimi. W drzewostanie dominują gatunki rodzime, jeden pomnikowy silnie uszkodzony (dziupla-komin) jesion wyniosły, buki odmiany czerwolistnej, daglezwie i świerki pospolite. Przed pałacem znajduje się klomb obsadzony ligustrem. W leśnej aktualnie części założenia, grupa jodeł.

2.7.2. Cmentarze

Spośród ponad 60 cmentarzy opisanych i objętych ochroną konserwatorską w poniższym wykazie ujęto te, które wyróżniają się bądź zielenią wysoką bądź chronionymi gatunkami roślin runa i stanowią istotny element flory Gminy - głównie refugia gatunków chronionych i starych grup drzew.

1. Białogórzyno - powierzchnia 0,35 ha, założony w XIX w. - czynny. Położony wśród pól na zachód od wsi. Cenny starodrzew - śródpolna „wyspa” zieleni.
2. Buczek - powierzchnia 0,52 ha - ewangelicki z połowy XIX w, nieczynny. Cmentarz na wzniesieniu w lesie około 300 m na północ od wsi. Zabytkowy układ przestrzenny - grupa świerków, w runie bluszcz, konwalia majowa, barwinek, krzewiasty okaz cisa.
3. Byszyno - powierzchnia 0,70 ha, założony w XIX w. - czynny. Zieleń wysoka, z zachowanym układem przestrzennym.
4. Byszyno - powierzchnia 0,09 ha, założony w XIX w. - nieczynny, ewangelicki; 2 drzewa - jesion (270 cm) i topola (350cm). Cały teren porośnięty lilakiem.
5. Czarnowęsy - powierzchnia 0,16 ha, założony w XIX w. - rodowy, ewangelicki, położony na skarpie nad Mogilnicą, w runie bluszcz, marzanka, otoczenie - park ze starodrzewem.
6. Czarnowęsy - powierzchnia 0,40 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny. Zieleń wysoka, z zachowanym układem przestrzennym - aleja lip (pomnik przyrody), w runie bluszcz, śnieżyczka, przebiśnieg.
7. Dargikowo - powierzchnia 0,92 ha, założony w XIX w. - protestancki, nieczynny. Zieleń wysoka, w runie bluszcz, konwalia, marzanka, orlik.
8. Dębczyno - powierzchnia 23 ha, z XIX w, nieczynny. Brak zabytkowej zieleni wysokiej i chronionych roślin runa. Krzewy lilaka - kępa. Cmentarz wśród zabudowań wsi, przy drodze do Nawina.
9. Gruszewo - powierzchnia 0,03 ha, założony w XIX w. - rodowy, nieczynny, w runie bluszcz.
10. Gruszewo - powierzchnia 0,40, ha założony w XIX w. - ewangelicki nieczynny. Zieleń wysoka - grupa dębów na zachód od wsi.

11. Góry - powierzchnia 0,20 ha - ewangelicki nieczynny, położony przy wschodnim krańcu wsi koło wyrobiska żwiru. W runie bluszcz, konwalia majowa.
12. Góry - powierzchnia 0,09 ha - rodowy, nieczynny. Zabytkowy układ przestrzenny, runie bluszcz.
13. Kościernica - powierzchnia 0,36 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny, położony na południe od wsi, przy szczycie Góry Kościernickiej. Zieleń wysoka, zachowany układ przestrzenny, w runie bluszcz, barwinek.
14. Kościernica - powierzchnia 0,10 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny. Zieleń wysoka - rząd klonów zwyczajnych, kępa lilaka.
15. Lulewice - powierzchnia 0,70 ha, założony w XIX w. - nieczynny. Zieleń wysoka, z zachowanym układem przestrzennym. W runie bluszcz, barwinek, śnieżyczka, przebiśnieg, konwalia majowa, cis (krzewiasty) - 1 szt.
16. Łęczno - powierzchnia 0,20 ha, założony w XIX w. - przykościelny, nieczynny. Zieleń wysoka, zachowany układ przestrzenny - silnie uszkodzona lipa drobnolistna o pomnikowych wymiarach.
17. Łęczno - powierzchnia 0,34 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny, położony w południowej części wsi przy drodze do m. Gruszewo, Nawino. Zieleń wysoka, z zachowanym układem przestrzennym, w runie bluszcz, konwalia majowa, barwinek.
18. Nawino - powierzchnia 0,16 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny, położony w odległości około 300 m na południowy wschód od wsi, przy drodze polnej do Gruszewa. Zieleń wysoka - rząd robinii akacjowatej, w runie bluszcz, konwalia majowa, barwinek.
19. Nawino - powierzchnia 0,11 ha, ewangelicki z roku 1918, położony przy przystanku autobusowym. Zieleń wysoka - grupa 14 dębów szypułkowych - pomnik przyrody, w runie bluszcz.
20. Pękanino - powierzchnia 1,00 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny. Zieleń wysoka aleja lip drobnolistnych - pomnik przyrody, pojedyncze dęby szypułkowe; teren zdewastowany - wyrobisko żwiru z roślinnością kserotermiczną (rozchodnik ostry, pajęcznica gałęzista, goździk piaskowy).
21. Pękanino - powierzchnia 0,44 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny. Zieleń wysoka aleja lip drobnolistnych - pomnik przyrody; w runie bluszcz, konwalia majowa. Położony przy drodze do Kościernicy obok przejazdu kolejowego do Pękaninka.
22. Podwilcze - powierzchnia 0,65 + 0,05 ha, założony w XIX w. - ewangelicki + komunalny czynny. Zieleń wysoka - grupa dębów szypułkowych - pomnik przyrody, w runie bluszcz, konwalia majowa, barwinek - stanowisko tojadu mołdawskiego.
23. Podwilcze - powierzchnia 0,26 ha - przykościelny, nieczynny. Zieleń wysoka wzdłuż muru.
24. Pomianowo - powierzchnia 1,40 ha, założony w XIX w. - ewangelicki, nieczynny. Zieleń wysoka - „wyspa zieleni” wśród bezleśnego fragmentu krajobrazu.
25. Pustkowo - powierzchnia 0,28 ha, założony w XIX w. - ewangelicki nieczynny, Zieleń wysoka, z zachowanym układem przestrzennym, w runie konwalia majowa, bluszcz, barwinek, paprotka zwyczajna.
26. Rarwino - powierzchnia 0,23 ha - ewangelicki nieczynny, w runie bluszcz, konwalia majowa.
27. Rarwino - powierzchnia 0,32 ha przykościelny, nieczynny, w granicach cmentarza znajduje się kilka drzew - klon srebrzysty.
28. Redlino - powierzchnia 0,90 ha - ewangelicki nieczynny. Zieleń wysoka, zabytkowy układ przestrzenny - aleja lip drobnolistnych - pomnik przyrody, w runie bluszcz (okazy kwitnące), konwalia majowa, barwinek, śnieżyczka przebiśnieg, 1 krzew cisa.
29. Rogowo - powierzchnia 1,90 ha - ewangelicki nieczynny. Kępa zieleni wysokiej wśród pól na północ od wsi.
30. Rychowo - powierzchnia 0,08 ha - ewangelicki nieczynny. Zieleń wysoka (dąb o obw. 300 cm) łącząca się w całość z przyległym parkiem; w runie bluszcz, konwalia majowa.

31. Rychówko - powierzchnia 0,35 ha - ewangelicki nieczynny. Zieleń wysoka, w runie bluszcz, konwalia majowa. Położony w północnej części wsi na krawędzi doliny, nad łąkami.
32. Rzyszczewo - powierzchnia 0,18 ha - ewangelicki nieczynny. Zieleń zabytkowa - grupa drzew - pomnik przyrody, w runie bluszcz, konwalia majowa, barwinek, krzew cisa. Położony około 200 m na zachód od wsi, wśród pól.
33. Rzyszczewo - powierzchnia 0,18 ha, przykościelny - ewangelicki nieczynny. W runie bluszcz, konwalia majowa, Zieleń wysoka - lipy drobnolistne, kasztanowce zwyczajne.
34. Stanomino - powierzchnia 0,25 ha - ewangelicki nieczynny. Zieleń wysoka - element parku; w runie bluszcz, konwalia majowa. Położony na wzniesieniu w parku, na zachód od szosy do Sińc.
35. Zagórze - powierzchnia 0,16 ha - ewangelicki nieczynny. W runie bluszcz, konwalia majowa; zachowana aleja z formowanych buków; położony około 500 m od wsi przy szosie do Nasutowa.
36. Zaspy Małe - powierzchnia 0,13 ha - ewangelicki nieczynny. Zieleń wysoka, drzewostan dębowy z pojedynczymi modrzewiami i bukami - w runie bluszcz, konwalia majowa. Położony na wzgórzu przy północnym skraju wsi.
37. Zaspy Małe - powierzchnia 0,16 ha - ewangelicki nieczynny. Runo - typowe dla ubożego zbiorowiska, porośnięty starymi sosnami i brzożami. Położony w odległości około 500 m na północ od wsi, wśród lasu.
38. Żeleźno - powierzchnia 0,80 ha - ewangelicki nieczynny. Zabytkowy układ - aleja lipowa, szpaler świerka, w runie bluszcz, konwalia majowa. Położony przy wschodnim krańcu wsi.
39. Żelimucha - powierzchnia 0,25 ha - ewangelicki nieczynny. W runie bluszcz, konwalia majowa.
40. Żytelkowo - powierzchnia 0,23 ha, przykościelny - ewangelicki nieczynny. Zieleń wysoka - dęby szypułkowe, lipy drobnolistne, klony zwyczajne i topole białe. Dąb szypułkowy - obwód 300 cm.
41. Żytelkowo - powierzchnia 0,42 ha - ewangelicki nieczynny. W runie bluszcz, konwalia majowa, barwinek. Położony około 300 m na zachód od wsi na skraju lasu.

2.7.3. Aleje i pojedyncze drzewa objęte ochroną

Na terenie Gminy istnieje obecnie 15 obiektów objętych ochroną, w tym 8 skupisk drzew (alej) i 7 drzew pojedynczych. Część z nich znajduje się aktualnie w granicach terenów - parki i cmentarze - objętych inną formą ochrony konserwatorskiej.

- pojedyncze drzewa

L.p.	Lokalizacja	Opis pomnika przyrody	Uwagi
1	Podwilcze, park	dąb szypułkowy o obw. 454cm	nr orzec. 125/62 - drzewo o charakterystycznej widlastej koronie, ślady zabiegów chirurgicznych w koronie
2	Podwilcze, park	buk zwyczajny o obw. 370cm	nr orzec. 126/62 - drzewo zdrowe, rosnące w zwarcu, korona wysmukła
3	Podwilcze, park	buk zwyczajny o obw. 445cm	nr orzec. 127/62 - drzewo zamierające, korona silnie prześwietlona z licznymi suchymi konarami, na pniu owocniki huby pospolitej.
4	Podwilcze, park	jodła pospolita o obw. 335cm	nr orzec. 129/62 - drzewo zdrowe z charakterystycznym kikitem po odłamanym konarze
5	Żytelkowo, park	jesion wyniosły o obw. 607cm	nr orzec. 3/53 - drzewo z wewnętrzną dziuplą, korona odłamana, liczne, nowe kilkunastoletnie, odroślowe pędy tworzące koronę nadają mu charakterystyczny wierzbowaty pokrój
6	Gruszewo, park	dagleżja zielona o obw. 420cm	nr orzec. 119/62 - potężne drzewo rosnące obok ruin pałacu, liczne, duże sęki po odłamanych konarach w dolnej części pnia
7	Gruszewo, park	jesion wyniosły o obw. 300cm	nr orzec. 120/62 - wysokie drzewo o gonnym pniu rosnące w obniżeniu terenu

- aleje (skupiska drzew)

L.p.	Lokalizacja	Gatunek	Obwód w cm	Uwagi
1	Czarnowęsy - stary cmentarz ewangelicki przy szosie do Gruszewa, w południowo-zachodniej części wsi.	lipa drobnolistna (22 sztuki)	175-278	nr orzec. 13/95
2	Ryszczewo - stary cmentarz ewangelicki, około 350 m na zachód od wsi	świerk pospolity (24 sztuki), sosna pospolita (14 sztuk)	125-219	nr orzec. 14/95
3	Redlino - stary cmentarz ewangelicki, około 700 m na północ od wsi, na skraju lasu.	lipa drobnolistna (36 sztuk)	108-238	nr orzec. 15/95
4	Podwilcze - stary cmentarz ewangelicki przy południowym krańcu wsi	dąb szypułkowy (6 sztuk)	148-240	nr orzec. 16/95
5	Nawino - stary cmentarz przy południowym krańcu wsi, w rozwidleniu dróg	dąb szypułkowy (14 sztuk)	271-325	nr orzec. 17/95
6	Pękanino - pozostałości po starym ewangelickim cmentarzu, przy południowym krańcu wsi, przy „żwirowni”	lipa drobnolistna (17 sztuk)	152-218.	nr orzec. 18/95
7	Pękanino - stary cmentarz ewangelicki po wschodniej stronie drogi do Kościernicy, opodal przejazdu kolejowego	lipa drobnolistna (9 sztuk)	150-210	nr orzec. 19/95
8	Gruszewo - na skarpie wzniesienia w południowej części wsi, wzdłuż skarpy w kierunku zachodnim.	dąb szypułkowy (15 sztuk) buk zwyczajny (20 sztuk)	300 561 200-510	nr orzec. 118/62

Ze względu na bardzo szybkie zmiany zachodzące w krajobrazie Gminy konieczne jest zwiększenie liczby pomników przyrody, działanie to powinno przyczynić się do zachowania najbardziej pomnikowych, jeszcze żywych elementów szaty roślinnej. Proponowane do objęcia ochroną w formie pomnika przyrody obiekty to drzewa i aleje bądź grupy drzew.

W przypadku większości alej propozycja objęcia ich ochroną w formie pomnika przyrody uzasadniona jest głównie ich walorami i rolą w krajobrazie oraz potrzebą ochrony przed nagminną i szeroko stosowaną w ostatnim czasie modą na podkrzesywanie oraz ogławianie całych alei i grup drzew, realizowaną w sposób niefachowy, często wręcz

barbarzyński, co prowadzi do stopniowego zniszczenia całego obiektu. Proponuje się objąć ochroną pomnikową kolejne 23 okazy drzew i 25 grup (alei) drzew

2.7.4. Aleje i kępy zadrzewień śródpolnych o szczególnych walorach krajobrazowych

Aleje drzew

W krajobrazie Gminy szczególne miejsce zajmują przydrożne aleje drzew. Prawie wszystkie z nich zostały posadzone w końcu XIX i na początku XX w. tworząc bardzo specyficzną siatkę w rolniczym krajobrazie. Szczególnie istotną rolę pełnią tutaj zadrzewienia w południowej części Gminy, gdzie występują często jako zadrzewienia śródpolne, współtworzące charakterystyczną mozaikę pól. Aktualnie zadrzewienia te poddane są silnej presji człowieka -wzdłuż wykorzystywanych dróg powszechnie stosowane są zabiegi podkrzesywania drzew (często bardzo drastyczne) mające niewiele wspólnego z zasadami właściwego formowania koron drzew. Zadrzewienia śródpolne wykorzystywane są jako źródła opału dla ludności wiejskiej, co prowadzi do zeszpecenia i niszczenia całych odcinków. Modernizacje i remonty dróg grożą likwidacją całych odcinków zadrzewień, co przy obserwowanym braku wprowadzania nowych nasadzeń nie jest obojętne zarówno dla krajobrazu jak i tworzonego przez nie mikroklimatu. Proponowane do objęcia ochroną planistyczną zadrzewienia przedstawia poniższe zestawienie:

1. aleja - lipa drobnolistna, 30 szt, długość 650 m, obw. 210-436 cm, Lulewice - od szosy do Kołobrzegu do wsi Lulewice, po obu stronach drogi,
2. aleja - dąb szypułkowy, kasztanowiec zwyczajny, długość 2000 m, obw. 178-320 cm, Rarwino - Podwilcze, po obu stronach drogi,
3. aleja - lipa drobnolistna, klon zwyczajny długość 2930 m, obw. 140-310 cm, Kamosowo - Stanomino, po obu stronach drogi do skrzyżowania w kierunku Łęczna i dalej do Stanomina,
4. aleja - lipa drobnolistna i klon zwyczajny, długość 1750 m, obw. 184-279 cm, Kościernica - Pękanino, po obu stronach drogi od granicy wsi Kościernica do końca wsi Pękanino,
5. aleja - lipa drobnolistna, jesion wyniosły, klon zwyczajny, długość 1100 m, Czarnowęsy - most na Mogilnicy,
6. aleja - dąb czerwony, lipa drobnolistna, klon zwyczajny, długość 1750 m, obw. 215-348 cm, po obu stronach drogi Nawino - stacja PKP Czarnowęsy,
7. aleja - lipa drobnolistna, klon zwyczajny, jesion wyniosły, długość 2890 m, obw.215-320 cm, po obu stronach drogi Dębczyno - Gruszewo,
8. aleja - lipa drobnolistna, jesion wyniosły, klon zwyczajny, długość 3860 m, obw. 197-290cm, po obu stronach drogi Stanomino - Laski - Gruszewo,
9. aleja - dąb szypułkowy, długość 1000 m, obw.195-280 cm, Gruszewo - Łęczno, wzdłuż śródpolnej drogi,
10. aleja - lipa drobnolistna, kasztanowiec zwyczajny, długość 1000 m, obw. 189-337 cm, po obu stronach drogi Czarnowęsy - Czarnowęsy ferma,
11. aleja -jesion wyniosły, klon zwyczajny, lipa drobnolistna długość 2950 m, obw. 184-250 cm, po obu stronach drogi Czarnowęsy - Byszyno,
12. aleja - lipa drobnolistna, buk zwyczajny, grab zwyczajny, klon zwyczajny, długość 2100 m, obw. 199-331 cm, Rzyszczewo - Czarnowęsy, po obu stronach śródpolnej drogi w kierunku Czarnowęs, fragment drogi biegnie w lesie - tam bez alei,
13. aleja - dąb szypułkowy, klon zwyczajny, długość 1250 m, obw. 184-256 cm, Stanomino, śródpolna aleja po obu stronach drogi, od północno-zachodniej granicy wsi w kierunku zachodnim,
14. aleja - dąb szypułkowy, klon zwyczajny, długość 750 m, obw. 190-308 cm, Stanomino, śródpolna aleja po obu stronach drogi około 500 m na zachód od wsi,

15. aleja - jesion wyniosły, klon zwyczajny, długość 1500 m, obw. 174-248 cm, Łęczno, po obu stronach drogi na wschód od wsi, do przejazdu kolejowego,
16. aleja - dąb szypułkowy, brzoza brodawkowata, długość 150 m, obw.270-310 cm, Żytkowo, śródpolna aleja po obu stronach drogi od wsi w kierunku zachodnim - do lasu.

2.8. Przyroda nieożywiona

2.8.1. Krajobrazy Gminy

Krajobraz naturalny Gminy cechuje duża różnorodność i występowanie cennych, niekiedy rozległych obszarowo elementów krajobrazu, są to między innymi doliny rzek, śródleśne jeziora, oczka wodne i torfowiska, wzgórza morenowe i kemy oraz lasy. Pod względem turystycznym pomimo istnienia kilku szlaków turystycznych walory Gminy nie są wykorzystane - brakuje informacji, oznakowania i udostępnienia poszczególnych obiektów (parki podworskie, zabytki architektury, pomniki przyrody, rzeki w tym ze szlakami kajakowymi) Bardzo negatywnie na krajobraz Gminy wpływają elementy antropogeniczne, które skoncentrowane są głównie w obrębie wsi (stan techniczny i architektura budynków, brak dbałości o estetykę otoczenia gospodarstw, itp.).

Krajobraz otwarty

- o wysokich walorach krajobrazowych - obszary o zróżnicowanym ukształtowaniu powierzchni i różnorodnych elementach pokrycia terenu; często są to obszary wyróżniające się pod względem fizjonomicznym, o cechach krajobrazu naturalnego z nielicznymi bądź pozbawione elementów dysharmonijnych, często wyróżniające się pod względem przyrodniczym, do tej kategorii zaliczyć można tereny: pomiędzy Rychowem - Rychówkiem - Sińcami i dalej na południe od Lasek, obszar stawów w Kamosowie oraz otwarte, bezleśne partie dolin rzek: Pokrzywnicy, Radwi i Parsęty,
- o średnich walorach krajobrazowych - obszary głównie rolnicze o zróżnicowanym pokryciu powierzchni, z atrakcyjnymi elementami krajobrazu; są to: obszar torfowisk i pól między Białogardem - Klepinem - Pomianowem, tereny między Kościernicą Żelaznem - Nosówkiem, okolice Łęczna, Buczka oraz Żelimuchy;
- o niskich walorach krajobrazowych - z monotonnymi przestrzeniami rolniczymi, małą ilością elementów degradujących krajobraz - pozostałe tereny rolnicze,
- o krajobrazie zdegradowanym - „dzikie” wysypiska śmieci, place składowe, itp. oraz obszar na północ od Redlina z obwodnicą miasta Karlina.

Krajobraz leśny:

- o wysokich walorach krajobrazowych - obszary leśne z znaczącym udziałem starodrzewów i ciekawymi widokami, z mozaiką siedlisk, urozmaiconą konfiguracją terenu; są to lasy pomiędzy Zagórzem a Stanominem, lasy na południe od wsi Rychówko - Laski - Gruszewo, okolice Czarnowęs, lasy w dolinach rzek: Radew, Chotła, Parsęta i Topiel,
- o średnich walorach krajobrazowych - z różnowiekowymi, często o mieszanym składzie gatunkowym drzewostanami, z małymi akwenami wodnymi, polanami, torfowiskami; do tej kategorii należy zaliczyć lasy pomiędzy Wronim Gniazdem a Zaspami Małymi i Buczkiem, między Byszynem - Moczyłkami - Podborskiem, lasy w dolinach rzek: Mogilnicy, Pokrzywnicy i Leśnicy,
- o krajobrazie zdegradowanym choć nie pozbawionym mniejszych interesujących fragmentów; są to lasy na terenach byłych poligonów - na wschód od Dargikowa - między Zaspami a Dobrowem i koło Rościna,
- o niskich walorach krajobrazowych - pozostałe lasy w granicach Gminy.

Krajobraz zabudowany:

- o wyróżniających się walorach krajobrazowych - miejscowości o zachowanym układzie przestrzennym i spójnym wyrazie architektonicznym, z nagromadzeniem walorów kulturowych i atrakcyjnych elementów widokowych, z niewielką ilością elementów dysharmonijnych - w niewielkim stopniu degradujących krajobraz: Kamosowo, Lulewice, Łęczno, Nawino, Nawino - Kolonia, Zagórze, Zaspy Małe,
- o średnich walorach krajobrazowych - miejscowości z zachowanym układem przestrzennym i zabudową o określonym spójnym wyrazie architektonicznym, z występującymi obiektami dysharmonijnymi lub o częściowo zaburzonym układzie przestrzennym: Białogórzyno, Buczek, Dargikowo, Dębczyno, Gruszewo, Moczyłki, Podwilcze, Pomianowo, Pustkowo, Rarwino, Rychówko, Rościno, Sińce, Żeleźno, Żelimucha, Żytlkowo,
- o krajobrazie zdegradowanym - miejscowości o zaburzonym układzie przestrzennym z dużą ilością obiektów dysharmonijnych, zabudową wielko fermową lub przemysłową, zlokalizowane w sąsiedztwie zachowanych układów historycznych, itp.: Stanomino, Czarnowęsy, Góry, Kłepino -wytwórnia mas bitumicznych, Kościernica, Laski, Nasutowo, Nosówko, Rogowo, Rzyszczewo, Rychowo.

Do zasługujących na szczególną uwagę, o wyróżniającej się rzeźbie należą niżej tereny.

- Przewidziany do ochrony Zespół Przyrodniczo - Krajobrazowy „Dolina rzeki Pokrzywnica” - wraz z otaczającymi ją wzgórzami morenowymi i tarasami rzecznyymi oraz obszar ujściowy Pokrzywnicy (wspólny z Młynówką) do Parsęty. Mająca pstragowy charakter rzeka, w górnym odcinku meandruje w dolinie pomiędzy morenowymi wzgórzami porośniętymi lasami liściastymi i mieszanymi, zbierając wody z mniejszych dopływów. W przyujściowym odcinku wspólnie z rzeką Młynówką tworzy specyficzną deltę z licznymi zarastającymi starorzeczami i ze zmieniającym się głównym nurtem.
- Przewidziany do ochrony Zespół Przyrodniczo - Krajobrazowy „Dolina rzeki Chotli i Radwi” - obejmuje nurt meandrującej wśród wyniesień moreny dennej falistej, rzeki Chotla, która dzięki niezniekształconemu biegowi tworzy liczne zakola, strome urwiska i porośnięte gładami zbocza.
- Przewidziany do ochrony Obszar Chronionego Krajobrazu „Wysoczyzna Rąbino” - obejmuje na terenie Gminy całość wysoczyzny morenowej pomiędzy Podwilczem - Rychówkiem - Sińcami - Gruszewem - Nawinem Kolonią i dalej na południe wzdłuż doliny Mogilnicy, stanowiącej północną część wysoczyzny Łobeskiej. Obszar obejmuje tereny wykształcone pod wpływem działalności czoła lądolodu około 10000 lat p.n.e. Wzniesienia wzgórz morenowych o wysokościach dochodzących do 96,3 m n.p.m. - Góra Świerkowiec, 95,6 - Góra Lipia i 114,87 m n.p.m. w okolicach Rychówka rozcięte są dolinami rzek Topiel (40 m n.p.m.), Granicznej (34 m n.p.m.) i Mogilnicy (40 m n.p.m.). Związana ze zróżnicowaniem krajobrazu mozaika siedlisk od iglastych borów sosnowych przez olsy, podmokłe łąki na torfowiskach niskich oraz rzeki: Topiel (z obszarem źródłiskowym) i Mogilnica, przy jednoczesnej dość znacznej różnicy wysokości względnych pomiędzy wzniesieniami a dolinami (do około 70 m na 800 m) tworzy bardzo interesujący i cenny krajobraz północnego czoła moreny czołowej budującej obszar Wysoczyzny Łobeskiej.
- Przewidziany do ochrony Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Środkowej i Dolnej Radwi” - obejmuje dolinę i nurt rzeki Radew, na odcinku od ujścia Chotli do granicy Gminy i dalej do ujścia w Karlinie, do Parsęty. Rzeka płynie dnem, dość szerokiej doliny meandrując tworzy liczne zakola i starorzecza.
- Przewidziany do ochrony Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Parsęty” – cała dolina rzeki. Do najciekawszych jej fragmentów należą: przełom Parsęty przez wysoczyznę morenową w okolicy wsi Osówko - Rzyszczewo - na tym odcinku różnica

wysokości pomiędzy dnem doliny a szczytami okalających je wzniesień sięga do 40 m (na 200 m odcinku); meandry Parsęty w szerokiej bagiennej dolinie pomiędzy Rogowem a Białogardem. W obszar ten włączono również fragment borów sosnowych na glebach bielcowych pomiędzy Byszynem - Podborskiem i Moczyłkami. W tym fragmencie dominuje krajobraz sandrowy z ubogimi piaszczystymi glebami - siedliskiem borów sosnowych i dwoma jeziorami: Byszyńskim i Rybackim.

- Przewidziane do ochrony Stanowisko Dokumentacyjne „Kem koło wsi Góry” – wzgórze kemowe o wysokości dochodzącej do 115 m n.p.m. w rejonie wsi Góry. Forma ta powstała po zlodowaceniu Bałtyckim.
- Przewidziane do ochrony Stanowisko Dokumentacyjne „Góra Płaskosz” - pod względem genetycznym możemy określić jako kemy utworzone w szczelinach lodu martwego, zbudowane przede wszystkim z piasków drobnych i mułków.
- Przewidziane do ochrony Stanowisko Dokumentacyjne „Góra Kościernicka” - to kępa wysoczyznowa zbudowana z glin lodowcowych i piasków wodnolodowcowych.
- Przewidziane do ochrony Stanowisko Dokumentacyjne „Góra Niwka” - rozciągnięty południkowo kem, położony wśród moreny dennej zbudowany z piasków, tworzy wyniesienie o trzech lokalnych kulminacjach i wysokości maksymalnej 88 m n.p.m.
- Przewidziane do ochrony Stanowisko Dokumentacyjne „Źródliko rzeki Topiel” - torfowisko przyległe do naturalnego źródła rzeki Topiel, koło miejscowości Laski.

2.8.2. Punkty widokowe

- Zaspy Małe - na wzgórzu znajdującym się na północ od wsi (nad cmentarzem, przy skraju lasu) z rozległym widokiem w kierunku północnym i wschodnim na leśne obszary moreny dennej na południe od Koszalina.
- Nasutowo - wyniesienie około 30 m na południowy-wschód od wsi; rozległy widok w kierunku północnym i wschodnim - między innymi na miejscowości Karlino, Białogard, Górę Niwka.
- Góra Kościernicka - odkryte wyniesienie wzgórza morenowego z panoramą widokową na położony w dolinie Białogard.
- Góra Niwka - wyniesienie kemowe nad zabagnionym obniżeniem na wschód od Białogardu, widok na Białogard, Górę Kościernicką.
- Dębczyno - na dwóch lokalnych kulminacjach morenowych - panoramy widokowe w kierunku zachód, na Białogard, Łęczno i południe: Dębczyno, Rogowo, Nawino.
- Góra Świerkowiec - rozległy widok w kierunku południowym i zachodnim na Górę Lipią i na obniżenie tarasu rzeczno wyższego z dolinami dopływów rzeki Topiel.
- Laski - przy drodze do miejscowości, około 20 m na wschód od wsi - rozległa panorama północnej części Wysoczyzny Łobeskiej, w kierunkach: wschodnim - Nawino Kolonia, dolina Mogilnicy, dolina dopływu Granicznej, południowym - Góra Lipia, dolina Granicznej, dolina rzeki Topiel, zachodnim - obniżenie tarasu rzeczno wyższego z dopływami rzeki Topiel.
- Wronie Gniazdo - punkt widokowy przy ujściu Chotli do Radwi.

2.8.3. Źródlika

W wielu miejscach na terenie Gminy - przy początkach cieków wodnych występują źródlika i naturalne źródła. Najbardziej cennymi źródłiskami są:

- przewidziany do ochrony Zespół Przyrodniczo - Krajobrazowy „Źródlika rzeki Topiel” - obejmuje źródliskowy odcinek rzeki Topiel z licznymi wsięgami wody ze zboczy moreny czołowej (okolice Batynia – gmina Rąbino) oraz obszary źródliskowe na południe od Krępy, (gm. Rąbino) około 2,5 km na południe od miejscowości Laski,
- miejscowość Żabiniec - występuje naturalny wypływ zasolonych wód podziemnych.

2.8.4. Głazy narzutowe

Na obszarze Gminy praktycznie nie występują pojedyncze głazy lub ich skupienia, co wynika z genezy rzeźby obszaru, którą tworzą przede wszystkim tarasy i kemy zbudowane głównie z osadów drobno frakcyjnych (piaski i mułki). Niemniej jednak zlokalizowano dwa takie miejsca:

- w parku, w m. Czarnowęsy, w pobliżu rzeki Mogilnicy znajduje się kamień, w którym wykuto ławkę z oparciem; na oparciu widoczne jest wgłębienie przypominające dłoń,
- głaz narzutowy - około 1 km na wschód od wsi Podwilcze, w lesie; jego obwód wynosi 14,2 m, wysokość 1,8 m. Zbudowany jest z granitognejsu szaro-różowego. Głaz nie jest objęty ochroną prawną.

2.8.5. Wartość krajobrazowa wód

Jezioro Rybackie - największe jezioro Gminy, położone w otoczonej lasami dolinie, charakteryzuje się pomimo słabego rozwinięcia linii brzegowej dość urozmaiconym i malowniczym krajobrazem, co w efekcie tworzy bardzo ciekawe wnętrza krajobrazowe. Stromo opadające w części zachodniej brzegi stopniowo przechodzą w płaskie zabagnione terasy porośnięte źródłiskowymi olsami, we wschodniej części niecki jeziora w całości zajęte są przez torfowisko. Na uwagę zasługuje położona w głównej osi widokowej pomiędzy lustrem wody jeziora a torfowiskiem zalesiona płaska wyspa, w czasach historycznych wykorzystywana jako grodzisko. Brak zabudowy w otoczeniu jeziora jak i brak szerokich piaszczystych plaż są dodatkowymi pozytywnymi cechami krajobrazu tego miejsca sprzyjającymi zachowaniu nie tylko walorów krajobrazowych. Znacząco negatywnie na krajobraz tego jeziora wpływają jednak liczne pomosty wędkarskie wchodzące daleko w głąb jeziora.

Jezioro Byszyńskie - małe śródlądne jezioro o płaskich brzegach, otoczone lasami sosnowymi. Szerokie plaże i otoczenie jeziora borami sosnowymi czynią je jednym z głównych miejsc spacerów i wypoczynku letniego dla mieszkańców okolicznych wsi i miasta Białogardu.

2.8.6. Elementy dysharmonijne i tereny zdegradowane

Do elementów negatywnie wpływających na krajobraz Gminy należą:

1. obiekty gospodarcze, mieszkalne (szczególnie po byłych PGR i spółdzielniach rolniczych) dotyczy to zarówno architektury powojennej, jak i budynków starszych doprowadzonych do stanu skrajnego zaniedbania,
2. linie energetyczne, szczególnie wysokiego napięcia - prowadzone często wzdłuż ciągów widokowych i szczytami wzgórz,
3. obiekty przemysłowe - budynki inwentarskie, magazynowe, gorzelnie, mieszalnie pasz (po byłych PGR i spółdzielniach rolniczych), urządzenia stacji kolejowych,
4. „dzikie” wysypiska śmieci.

3. KRAJOBRAZ KULTUROWY

Obszary dorzecza Parsęty i Radwi były zaludniane nieprzerwanie od zarania dziejów w epoce kamienia (od 8000 lat p.n.e.) aż do czasów wczesnego średniowiecza włącznie (tj. do połowy XIII wieku). Na terenie Gminy zaewidencjonowano 755 stanowisk archeologicznych. W ramach tego zasobu zaewidencjonowano następujące kategorie stanowisk archeologicznych (rozdzielenie funkcjonalne):

- ślad osadniczy - 614
- punkt osadniczy - 29
- osada - 606 (w tym 1 osada palowa)
- cmentarzysko - 49 (w tym 7 cmentarzysk kurhanowych)
- grodzisko - 3

Do prowadzonej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ewidencji dóbr kultury wpisano:

- 1285 budynków mieszkalnych i gospodarczych znajdujących się w 43 miejscowościach Gminy,
- 51 cmentarzy znajdujących się w 33 miejscowościach.

Wykazy: stanowisk archeologicznych i dóbr kultury znajdujących się w Ewidencji Dóbr Kultury Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków stanowią załączniki do Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy (tom I).

3.1. Obiekty i obszary zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Poniższe zestawienie (sporządzone na podstawie wykazu uzyskanego w WOSOZ - Delegatura Koszalin) obejmuje wpisane do rejestru zabytków - znajdujące się na terenie Gminy Białogard dobra kultury.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr	Data decyzji
1	BYSZYNO	osada otwarta	nr rej. 638	z dn. 11.11.1967 r.
2	ROGOWO	cmentarzysko ciałopalne	nr rej. 909	z dn. 09.03.1967 r.
3	RARWINO	grodzisko nizinne, wczesne średniowiecze	nr rej. 635	z dn. 11.11.1967 r.
4	DEB CZYNO	cmentarzysko szkieletowe późnorzymskie	nr rej. 799	z dn. 25.05.1970 r.
5	DEB CZYNO	osada otwarta, okres późnorzymski	nr rej. 800	z dn. 24.05.1970 r.
6	GRUSZEWO	pałac i park z XIX w.	nr rej. 370	z dn. 27.03.1964 r.
7	KAMOSOWO	park krajobrazowy z 2 połowy XIX w.	nr rej. 1039	z dn. 24.06.1978 r.
8	LASKI	park krajobrazowy z połowy XIX w.	nr rej. 1040	z dn. 24.06.1978 r.
9	ŁĘCZNO	kościół filialny wraz z wystrojem wnętrza	nr rej. 117	z dn. 30.10.1956 r.
10	NAWINO	park naturalistyczny z początku XX w.	nr rej. 1067	z dn. 08.01.1979 r.
11	NASUTOWO	park romantyczny z 2 połowy XIX w.	nr rej. 1041	z dn. 24.06.1978 r.
12	POMIANOWO	kościół filialny z otoczeniem i wystrojem	nr rej. 196	z dn. 01.07.1959 r.
13	PODWILCZE	pałac neogotycki i park (cmentarz rodowy) kościół filialny z XVII - XX w.	nr rej. 38 nr rej. 114	z dn. 27.07.1954 r. z dn. 30.10.1956 r.
14	RARWINO	kościół filialny z otoczeniem i wystrojem park krajobrazowy z 2 połowy XIX w.	nr rej. 198 nr rej. 1042	z dn. 01.07.1959 r. z dn. 24.06.1978 r.
15	DARGIKOWO	cmentarz ewangelicki z 2 połowy XIX w.	nr rej. 1207	z dn. 30.12.1987 r.
16	STANOMINO	kościół wraz z wystrojem wnętrza park naturalistyczny z 2 połowy XIX w.	nr rej. 109 nr rej. 1068	z dn. 30.10.1956 r. z dn. 08.01.1979 r.
17	ŻYTELKOWO	kościół z otoczeniem i wystrojem wnętrza	nr rej. 199	z dn. 01.07.1959 r.

4. TURYSTYKA

Mimo, iż na terenie Gminy znajduje się wiele obszarów sprzyjających uprawianiu turystyki baza turystyczna - noclegowa i gastronomiczna Gminy jest jak na możliwości regionu bardzo skromna. Istnieją jedynie 2 gospodarstwa agroturystyczne.

Właścicielem atrakcyjnych - położonych nad jeziorem Byszyno (powierzchnia wody - 7,09 ha) 12 ha zalesionych gruntów, doskonale nadających się na wybudowanie ośrodka wypoczynkowego, pola namiotowego, itd. jest Gmina Białogard. Atutem Gminy są obfitujące w zwierzynę łowną i bogate runo leśne: grzyby, jagody, żurawiny duże kompleksy leśne. Ważną dziedziną gospodarki łowieckiej są polowania dewizowe. Na terenie Gminy działalność prowadzi 10 kół łowieckich. Walorem Gminy są czyste, obfitujące w ryby rzeki stwarzające szanse dalszego rozwoju turystyki wędkarskiej. Rzeki to także wymarzone miejsca do spływów kajakowych. Na terenie wielu gospodarstw istnieje możliwość rozbicia namiotu lub ustawienia przyczepy. W miejscowościach Lulewiczki i Redlino znajdują się oferujące możliwość nauki jazdy konnej stadniny koni.

Uboga baza gastronomiczna Gminy to znajdujący się w m. Przegonia - na skrzyżowaniu dróg: Wałcz - Kołobrzeg i Byszyno - Głodowa - Zajazd „Zagłoba”.

4.1. Szlaki turystyczne

Przez teren Gminy prowadzi wiele ciekawych szlaków turystycznych, godne polecenia są :

- Szlak Solny (rowerowo - pieszy) - czerwony - prowadzący z Kołobrzegu do Wielkopolski i dalej; szlak biegnie doliną rzeki Parsęty i przechodzi m.in. przez m. Rościno, Moczyłki,
- szlak pieszy wokół Białogardu (nieoznaczony) - prowadzi od miasta Białogard przez Rościno - Lulewice - Żelimuchę - Kościernicę - Pomianowo - Dargikowo - Kłępino Białogardzkie - Białogard (po drodze możliwość poznania różnych form geomorfologicznych charakterystycznych dla terenów wokół Białogardu),
- szlak rowerowo - pieszy torami byłej kolejki wąskotorowej (nieoznaczony) - prowadzi od miasta Białogard przez Kisielice – Łęczno (wiadukt kolejki, kościół w Łęcznie) - Kamosowo (stawy, park) - Nasutowo (park, punkt widokowy) - Zagórze (park) - Rychowo - Podwilcze (park z pałacem) - Rarwino (wiadukt nad Pokrzywnicą) - Sławoborze;
- szlak motorowy „Szlakiem parków, dworów i pałaców” (nieoznaczony) - prowadzi od miasta Białogard w stronę Koszalina obok parku miejskiego, następnie w stronę m. Karlino do m. Lubiechowo, Kozia Góra, Karścino, Krukowo, Garnki, Nasutowo, Kamosowo, Podwilcze, Rarwino, Stanomino, Gruszewo, Łęczno Nawino, Czarnowęsy i dalej na teren Gminy Tychowo,
- trasa rowerowa (nieoznaczona) - Białogard - Łęczno (późnogotycki - z XV w. kościółek, liczne bocianie gniazda) - Kamosowo (gorzelnia z końca XIX wieku, park, zabudowania gospodarcze, stawy hodowlane) - Rościno (wybudowana w 1936 r. podwodna elektrownia wodna) - Białogard,
- trasa rowerowa szlakiem najstarszych śladów osadnictwa na Ziemi Białogardzkiej (nieoznaczona) - Białogard - Kisielice - Dębczyno - Rogowo - Byszyno - Jezioro Rybackie - Białogard,
- szlak zachodni wokół Białogardu (rowerowo-pieszy)- Białogard - Rościno (byłe magazyny broni JAR, elektrownia wodna w stopniu na Parsęcie, bród przez Parsętę) - Kamosowo (stawy, park, gorzelnia) - Łęczno (zabytkowy kościół, kolonia bocianów, wiadukt kolejki wąskotorowej) - Dębczyno (punkt widokowy) - Białogard (stare miasto),
- szlak wschodni wokół Białogardu (rowerowo – pieszy)- Białogard - Kościernica - Góra Kościernicka - Pękanino - Pomianowo (zabytkowy kościół, ferma strusi, widok na tereny popoligonowe, zmeliorowane torfowisko niskie) - Dargikowo (cmentarz protestancki z charakterystycznymi kamieniami nagrobkowymi) - Góra Niwka (punkt widokowy na Białogard) - Żytkowo (stawy pstrągowe na Leśnicy, park, zabytkowy kościół) - Rogowo (grodziska, dolina Parsęty) - Dębczyno (ujście Mogilnicy do Parsęty, ujęcia wody, punkt widokowy na Białogard i Łęczno) - Białogard,
- szlak krajobrazy i parki Gminy Białogard – (szlak rowerowy) Białogard (dolina Parsęty, zabytkowy wiadukt kolejki wąskotorowej, krajobraz moreny dennej falistej z rozległymi zmeliorowanymi terenami bagiennymi - punkt widokowy koło Dębczyna) - Gruszewo (park, ruiny pałacu, pomniki przyrody, cmentarz, tworzące się jezioro) - Laski (rozległa panorama na wysoczyznę łobeską - „Wysoczyzna Rąbino”, kamień pamiątkowy, park) - Stanomino (dolina rzeki Topiel, park, pałac) - Sińce (zabudowania folwarku, park) - Rychówko (rynnowe doliny wśród wzgórz morenowych, łąki i lasy liściaste) – Rychowo (zabytkowy układ wsi, pałac, park krajobrazy moreny dennej) - Podwilcze (park i pałac, zabytkowe zabudowania gorzelnicy, warsztatów, cmentarz); większość trasy pokonuje się mało uczęszczanymi drogami ładnymi starymi zadrzewieniami przydrożnymi,
- szlak kajakowy Parsęty,
- szlak kajakowy Chotli i Radwi.

Na terenie Gminy istnieje szereg malowniczych zakątków. Do miejsc godnych polecenia należą między innymi:

- obszar na zachód od drogi Białogard - Rąbino, na odcinku do Łęczna, charakteryzujący się urozmaiconą rzeźbą terenu, bogatą i różnorodną roślinnością (torfowiska, lasy sosnowe, pojedyncze egzemplarze drzew), mgły i nastrojowe jesienne krajobrazy,
- przełom rzeki Parsęty na odcinku Rzyszewo - Tychówko - Osówko - Wicewo (poza miejscowością Rzyszczewo teren Gminy Tychowo) - głęboko wcięta dolina rzeki Parsęty z bocznymi dolinkami, znaczne różnice wysokości terenu, las liściasty,
- Góra Niwka koło m. Żytekowo z wzniesienia o wysokości 88 n.p.m. widoczna panorama Białogardu, okolicznych wsi: Kłępina, Żytekowa - najstarszych wsi powiatu białogardzkiego i Równiny Białogardzkiej, piękny las liściasty,
- wieś Łęczno i okolice - liczne bocianie gniazda, ogrodzenia łąki i pastwisk, stawy po eksploatacji gliny, mgły, opary,
- meandry i starorzecza Parsęty na północny - wschód od Nasutowa,
- unikalna elektrownia wodna w m. Rościno i wiele innych ciekawych miejsc.

4.2. Charakterystyka zagrożeń środowisk: kulturowego i przyrodniczego

Niedostosowanie większości zabytkowej zabudowy wiejskiej do dzisiejszych wzorców cywilizacyjnych i standardów technicznych jest głównym czynnikiem zagrażającym jej dalszej egzystencji. Na terenie Gminy dominuje utrwalona od średniowiecza produkcja rolna, która wykształciła przestrzenne układy zabudowy wiejskiej i zespołów dworsko - parkowych z folwarkami o wyspecjalizowanej zabudowie gospodarczej.

Z biegiem czasu zauważa się stopniowe ubywanie pojedynczych obiektów (dotyczy to głównie dworów i pałaców), przekształcanie się układów zabudowy wiejskiej i stopniową degradację zespołów dworsko-folwarcznych z parkami. Po przejęciu majątku likwidowanych Państwowych Gospodarstw Rolnych przez Agencję Nieruchomości Rolnych (poprzednio Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa), nastąpiła przyspieszona degradacja zabudowy zespołów dworsko-folwarcznych. Przyczyną jest brak stałej opieki i dozoru. Do czynników bezpośrednio zagrażających utrzymaniu dotychczasowego charakteru zabudowy należą:

1. starzenie się i odpływ ludności ze wsi - likwidacja siedlisk,
2. brak uzasadnienia ekonomicznego w utrzymywaniu zabudowy gospodarczej w zagrodach i zabudowie folwarcznej,
3. współczesne metody modernizacji i adaptacji polegające na powiększaniu i wymianie okien, drzwi, ocieplaniu budynków (likwidacja wystroju ceglanego i tynkowego), wymiana i upraszczanie pokryć dachowych, częściowe adaptacje zabudowy gospodarczej.

Degradacja najbliższego sąsiedztwa zabytkowej zabudowy polega głównie na dostawianiu dobudówek i garaży, likwidacji płotów.

Do obiektów najbardziej zagrożonych w wiejskim krajobrazie należą zabytkowe parki dworskie. Wszystkie parki są zaniedbane, pozbawione opieki i bieżących zabiegów sanitarnych co już spowodowało utratę pierwotnych cech stylowych kompozycji przestrzennych. Sytuacja cmentarzy jest zróżnicowana. Tereny cmentarzy przykościelnych i cmentarzy czynnych są niezagrożone. Pozostałym nieczynnym cmentarzom zagraża utrata cech kulturowo-przestrzennych. Na terenie całej Gminy zachowały się liczne odcinki dróg z obsadzeniami alejowymi drzew - głównym zagrożeniem jest modernizacja dróg (poszerzanie) i wycinanie nasadzeń.

5. UWARUNKOWANIA OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Uwarunkowania ochrony środowiska tworzone są przez szereg różnorodnych elementów, do których zliczyć należy sytuację społeczno - gospodarczą i stwierdzony stan środowiska. Skutkiem przemian polityczno - gospodarczych w ostatnich latach nastąpiły zmiany w zakresie gospodarki rolnej. Fakt ten w znaczący sposób wpłynął na obraz szaty roślinnej w Gminie. Użytki rolne są obecnie wykorzystywane w sposób mniej intensywny.

Łąki, pastwiska i obszary torfowisk niskich pocięte gęstą siecią nie konserwowanych, stopniowo zarastających rowów melioracyjnych i kanałów odprowadzających wodę ulegają samoistnym przekształceniom - samorzutnej sukcesji roślin znacznie przekształcających fizjonomię terenu Gminy. Ograniczone użytkowanie łąk i pastwisk powoduje zanikanie niektórych cennych gatunków roślinnych, np. storczyków łąkowych. W rozległych, zatorfionych dolinach rozprzestrzeniają się ziołorośla i łożowiska, co prowadzi do unifikacji roślinności kosztem jej różnorodności. Mimo, iż stopień przekształcenia środowiska przyrodniczego pierwotnego będący m.in. skutkiem częściowej regulacji rzeki Parsęty, urządzenia szeregu stawów rybnych, zmeliorowania większości mokradeł i bagien jest dość znaczny, krajobraz kulturowy - rolniczo - leśny zachował cechy harmonijne, o dużych walorach przyrodniczo - krajobrazowych. Środowisko przyrodnicze jest dobrze zachowane, podstawowe elementy nie wykazują istotnych zagrożeń i zanieczyszczeń. Powietrze atmosferyczne jest czyste, wyniki przeprowadzonych badań wskazują, iż podstawowe wartości zanieczyszczeń są niższe od dopuszczalnych norm. Stan wód powierzchniowych należących do najbardziej zanieczyszczonych elementów środowiska uległ w ostatnim okresie znacznej poprawie. Na stopień zanieczyszczenia decydujący wpływ mają zanieczyszczenia obszarowe (spływy z pól) i zanieczyszczenia ze źródeł punktowych (ścieki bytowe i przemysłowe). Największa rzeka w Gminie - Parsęta do miasta Białogard prowadzi wody III klasy czystości, od Białogardu jest pozaklasowa. Wszystkie większe jej dopływy: Radew, Leśnica, Mogilnica, Topiel, Pokrzywnica - prowadzą wody III klasy czystości. Wody podziemne największego obszaru zasobowego Dębczyno - Łęczno są dobrej jakości. Gleby nie wykazują zanieczyszczeń metalami ciężkimi, są natomiast nadmiernie zakwaszone i wymagają wapnowania. Część gleb ulega w ostatnim okresie degradacji, ze względu na zaniechanie upraw. Grunty porastają chwastami i samosiejką. Szata roślinna zachowuje na ogół dobra kondycję,

Obszary podmokłe, lasy, wody - najcenniejsze przyrodniczo miejsca, z ogromnym bogactwem roślinności i różnorodnym światem zwierząt reprezentują wartości przyrodnicze i krajobrazowe wysokiej rangi, godne objęcia ochroną. O wysokich walorach biocenotycznych Gminy świadczy chociażby porównanie liczby występujących na jej terenie cennych gatunków zwierząt z analogicznymi danymi pochodzącymi z innych gmin województwa zachodniopomorskiego (analizę taka zawiera Waloryzacja przyrodnicza gminy na stronach 53 - 54).

Wyżej wymienione argumenty powinny skłaniać władze Gminy, a przede wszystkim jej mieszkańców do szczególnej dbałości o zachowanie bezcennych i nieodnawialnych przecież zasobów. Celem nadrzędnym ochrony środowiska jest zachowanie walorów, bogactwa różnorodności i zapewnienie jego zrównoważonego rozwoju w powiązaniu z działalnością człowieka. Naczelną zasadą polityki ekologicznej jest konieczność uwzględnienia w planowaniu i w realizacji działań gospodarczych potrzeb zachowania w jak najlepszym stanie środowiska naturalnego, bez czego byt człowieka byłby zagrożony. Celem społecznym jest zapewnienie mieszkańcom Gminy właściwych warunków życia - tworzenie sprzyjających środowisku miejsc zamieszkania, pracy i wypoczynku z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych - w szczególności poprzez likwidowanie zagrożeń dla środowiska, odpowiedni rozwój wszystkich elementów infrastruktury technicznej (szczególnie w miejscowościach o większej liczbie mieszkańców), zachowanie ładu przestrzennego i ochronę dziedzictwa kulturowego. Ochrona zasobów środowiska stanowiącego największe bogactwo Gminy i udostępnianie go społeczeństwu powinno odbywać się w sposób racjonalny, zapewniający zachowanie wartości lokalnych, poprawę stanu wszystkich jego elementów, wzbogacenie ekosystemu i stymulowanie procesu odtwarzania.

6. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE

6.1. Własność nieruchomości

Powierzchnia Gminy Białogard wynosi 32793 ha. Struktura własności gruntów przedstawia się następująco:

- grunty Skarbu Państwa - 60,38 % ,
- grunty osób fizycznych - 34,60 %,
- grunty gmin i związków międzygminnych - 2,29 %,
- grunty spółek prawa handlowego - 1,81 %,
- grunty powiatu - 0,64 %,
- grunty pozostałych grup rejestrowych - 0,28 %

Dominującą formą własności na terenie Gminy jest własność Skarbu Państwa, co wynika z faktu, iż znaczną część - 37,09 % powierzchni Gminy stanowią grunty Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, 21,99 % powierzchni zajmują grunty wchodzące w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, pozostałe grunty Skarbu Państwa stanowią 1,30% , przy czym 0,49 % stanowią grunty przekazane w użytkowanie wieczyste.

Mienie komunalne Gminy Białogard stanowią: drogi gminne, grunty rolne, tereny zabudowane, lasy i zadrzewienia oraz tereny różne (wyrobiska po eksploatacji surowców, nieużytki itp.), obiekty użyteczności publicznej (szkoły, świetlice, remizy OSP), wodociągi.

W strukturze własnościowej użytków rolnych przeważa własność osób fizycznych, stanowiąca 56,31 % ogólnej powierzchni tych użytków. W skład zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa wchodzi 36,74% powierzchni użytków rolnych, z czego 82,27 % stanowią grunty wydzierżawione. W zasobie pozostaje 17,73% użytków.

Na terenie Gminy znajduje się 2270 mieszkań, w tym 2107 mieszkań zamieszkanym stale, 51 zamieszkanym czasowo i 112 nie zamieszkanym. 93,17% mieszkań stale zamieszkanym stanowi własność osób fizycznych, 2,90% zakładów pracy, 2,46% jest własnością Gminy, 1,33% Skarbu Państwa i 0,14 % pozostałych podmiotów.

6.2. Infrastruktura techniczna

6.2.1. Zaopatrzenie w wodę

Źródłem wody dla potrzeb gospodarczych Gminy są wody podziemne. Ujęcia wody w postaci studni wierconych głębinowych pobierają wodę z warstw wodonośnych czwartorzędowych i sporadycznie trzeciorzędowych.

Jakość ujmowanej wody w części ujęć nie odpowiada wymogom stawianym przez polskie normatywy dla wód przeznaczonych do picia i potrzeb gospodarczych ze względu na przekroczone normy zawartości żelaza i manganu. Obecnie woda w 9 stacjach wodociągowych jest uzdatniana przez zastosowanie odżelaziaczy i odmanganiaczy. 15 stacji to hydrofornie. Stan techniczny stacji generalnie ocenia się jako dobry.

Ujęcia - przeważnie studnie podstawowe (brak otworów awaryjnych), posiadają aktualne pozwolenia wodno-prawne. Studnie są zabezpieczone w granicach stref ochronnych terenów ochrony bezpośredniej.

Mieszkańcy 40 wsi korzystają ze zbiorowego zaopatrzenia w wodę. 25 miejscowości z posiada własne lokalne ujęcia, 12 korzysta z wody z ujęć w sąsiednich wsiach Gminy, 3 miejscowości - Lulewice i Lulewiczki i Żelimucha zaopatrywane są w wodę z ujęcia dla miasta Karlina, zlokalizowanego na terenie Gminy Białogard, w miejscowości Redlino.

- Na terenie Gminy funkcjonują następujące wodociągi grupowe:
- z ujęciem w Dargikowie zaopatrujący także Kolonię Dargikowo, Żytekowo,
  - z ujęciem w Kościernicy zaopatrujący także mieszkańców wsi Leśniki, Nosówko, Pustkowo, Strzelec,
  - z ujęciem w Byszynie zaopatrujący Byszyno i Przegonię,
  - z ujęciem w Dębczynie przesyłający wodę do odbiorców w Rogowie,
  - z ujęciem w Rychowie zaopatrujący także mieszkańców Podwilcza,
  - z ujęciem w Stanominie zaopatrujący wsi Laski i Sińce.

W 13 miejscowościach eksploatowane są wyłącznie zagrodowe ujęcia wody. Część mieszkańców 6 miejscowości korzysta z zagrodowych ujęć wody, część ze urządzeń zbiorowego zaopatrzenia w wodę. Sieci wodociągowe pochodzące z różnych okresów są wykonane z rozmaitych materiałów. Wcześniejsze ze stali i żeliwa, późniejsze z lat 80-tych i 90-tych z PVC. Stan techniczny sieci jest zróżnicowany. Wodociągi budowane z uwzględnieniem potrzeb zabezpieczenia przeciwpożarowego wyposażono w hydranty.

Wybrane dane o istniejących wodociągach w Gminie Białogard

Lp	Miejscowość	Liczba studni [szt.]	wydajność studni [m ³ /h]	hydrofory [szt]/[m ³ /hj]	uzdatnianie wody	ilość przyłączy [szt.]	właściciel i eksploatacja wodociągu
1	Białogórzyno	1	22,5	2		77	ZGKiM UG Białogard
2	Buczek	2	39,24	1/3,0		69	ZGKiM UG Białogard
3	Byszyno	1	39	2/1,5		63	ZGKiM UG Białogard
4	Czarnowęsy	2	2 x 82,5	1/4,5	odżelazianie	18	Sp. Mieszk. „Tęcza” w Czarnowęsach
5	Dargikowo	2	2x36	2	odżelazianie odmanganianie	34	ZGKiM UG Białogard
6	Kolonia Dargikowo	z ujęcia w Dargikowie					ZGKiM UG Białogard
7	Dębczyno	1	30	2/1,5		40	ZGKiM UG Białogard
8	Góry	1	30	2/2,5		13	ZGKiM UG Białogard
9	Gruszewo	1	16,5	2/3,0		32	ZGKiM UG Białogard
10	Kamosowo					35	ujęcie WRSP sprzedane osobie
11	Klepno Białog.	z ujęcia w Dargikowie				34	ZGKiM UG Białogard
12	Kościernica	2	50,45	2/4,5	odżelazianie	54	ZGKiM UG Białogard
13	Laski	z ujęcia w Stanominie				23	Spółdz. „Przyszłość” w Stanominie
14	Leśniki	z ujęcia w Kościernicy				3	ZGKiM UG Białogard
15	Lulewice	z ujęcia w Redlinie dla gm. Karlino				38	
16	Lulewiczki	z ujęcia w Redlinie dla gm. Karlino				24	
17	Łęczno	1	28	2/4,5	odżelazianie	50	ZGKiM UG Białogard
18	Moczyłki	1	24	1	odżelazianie	33	ZGKiM UG Białogard
19	Nasutowo	1	36	2	odżelazianie	49	Spółdz. „Przyszłość” w Stanominie
20	Nawino	1	32	2/2,5	odżelazianie	21	ZGKiM UG Białogard
21	Nosówko	z ujęcia wody Kościernicy				49	ZGKiM UG Białogard
22	Pękanino	1	20	2/2,5		20	ZGKiM UG Białogard
23	Podwilcze	z ujęcia w Rychowie				40	ZGKiM UG Białogard
24	Pomianowo	2	64	2/2,5		48	ZGKiM UG Białogard
25	Kolonia Pomianowo	1	12,0	1/25		20	ZGKiM UG Białogard
26	Przegonia	z ujęcia w Byszynie				8	ZGKiM UG Białogard
27	Pustkowo	z ujęcia w Kościernicy				46	ZGKiM UG Białogard
28	Pustkówko	z ujęcia w Kościernicy				2	ZGKiM UG Białogard
29	Rarwino	1	50	2/4,5	odżelazianie	37	Spółdz. „Przyszłość” w Stanominie
30	Redlino	1	6	2/1,5		59	ZGKiM UG Białogard
31	Rogowo	z ujęcia w Dębczynie				65	ZGKiM UG Białogard
32	Rościno	1	28	1/2,5	zb. wyrównaw. o poj. 6,0 m ³	49	ZGKiM UG Białogard
33	Rychowo	3	2x 15 l x23	2/4,5	odżelazianie	62	ZGKiM UG Białogard
34	Rychówko	1	22	2/2,5		18	ZGKiM UG Białogard
35	Rzyszczewo	1	18	1/1,5		24	ZGKiM UG Białogard
36	Sińce	z ujęcia w Stanominie				14	Spółdz. „Przyszłość” w Stanominie
37	Stanomino	2	72,83	4/4,5	odżelazianie	30	Spółdz. „Przyszłość” w Stanominie
38	Strzelec	z ujęcia wody w Kościernicy				6	ZGKiM UG Białogard
39	Zagórze	1	22	2/2,5		28	ZGKiM UG Białogard
40	Żeleźno	1	36	2/2,5		40	ZGKiM UG Białogard
41	Żelimucha	z ujęcia w Redlinie dla gm. Karlino				27	ZGKiM UG Białogard
42	Żytelkowo	z ujęcia w Dargikowie				35	ZGKiM UG Białogard

Na terenie Gminy Białogard zlokalizowane jest ujęcie wody dla miasta Białogard. Studnie znajdują się obrębem wsi Dębczyno i Łęczno. Obecnie budowana jest stacja uzdatniania wody ze zbiornikiem wyrównawczym dla miasta w obrębem Dębczyno.

6.2.2 Odprowadzanie i unieszkodliwianie odpadów

W Gminie występuje stosunkowo niski poziom infrastruktury w dziedzinie gospodarki ściekowej. Według danych statystycznych na koniec 2004 roku na 1358 przyłączy wodociągowych prowadzących do budynków mieszkalnych było tylko 217 przyłączy kanalizacyjnych.

Gospodarka ściekowa najczęściej sprowadza się do odprowadzenia ścieków sanitarnych do zbiorników bezodpływowych z niekontrolowany opróżnianiem. Ścieki z wiejskich jednostek osadniczych tylko w części trafiają na oczyszczalnię. W Nasutowie, Rarwinie i Rychowie ścieki odprowadzane są do zbiorników bezodpływowych.

Zbiorczy system odprowadzania ścieków funkcjonuje jedynie w 5 miejscowościach: Czarnowęsy, Nasutowo, Rarwino, Rychowo, Stanomino. Kanały wykonane są z rur kamionkowych i PVC, studnie z kręgów betonowych. Stan techniczny sieci i urządzeń jest zły.

Oczyszczalnie ścieków sanitarnych na terenie Gminy eksploatowane są w niżej wymienionych miejscowościach.

- Czarnowęsy - oczyszczalnia mechaniczno-biologiczna (rów cyrkulacyjny), wybudowana w 1990 roku, odbiera i oczyszcza ścieki od mieszkańców wsi w ilości 37,5 m³/dobę (projektowana przepustowość oczyszczalni 82,5 m³/dobę. Oczyszczalnia nie oczyszcza ścieków dowożonych. Teren oczyszczalni wraz z pasem zieleni izolacyjnej ogrodzony. Strefa ochrony sanitarnej 100 m oczyszczalni wyznaczona na etapie projektu wg obowiązujących wówczas przepisów. Stan techniczny oczyszczalni dobry. Odbiornikiem ścieków oczyszczonych jest rzeka Mogielnica. Oczyszczalnią zarządza Spółdzielnia Mieszkaniowa „Tęcza” w Czarnowęsach.

- Stanomino - oczyszczalnia mechaniczno-biologiczna (rów cyrkulacyjny) o przepustowości 123 m³ na dobę, wybudowana w latach 70-tych. Istnieje drugi nie eksploatowany rów cyrkulacyjny - budowa nie została zakończona. Oczyszczalnia odbiera ścieki z m. Stanomino. Oczyszcza ścieki dowożone z m. Rarwino, Laski, Sińce, Rychowo, Kamasowo i z innych miejscowości z obszaru Gminy. Przepustowość oczyszczalni jest wykorzystana. Odbiornikiem ścieków oczyszczonych jest rzeka Topiel (dopływ Parsęty) zaliczona do III klasy czystości wód. Stan techniczny oczyszczalni jest zły. Na etapie projektowania - wg obowiązujących wówczas przepisów wyznaczono strefę ochrony sanitarnej w promieniu 300 m od gabarytów oczyszczalni. Obiektem zarządza Spółdzielnia Eksploatacyjna „Przyszłość” w Stanominie.

- Pomianowo - oczyszczalnia mechaniczna dla potrzeb szkoły o przepustowości 3 m³ na dobę.

Wymienione wyżej oczyszczalnie posiadają aktualne pozwolenia wodno-prawne (Stanomino - bezterminową, Czarnowęsy do 2015 roku).

Działający w m. Nasutowo Oddział Przetwórstwa Rolnego „LTZ” M. Lejchter Sp. j. przetwarzający dowożone z przetwórnicy odpady na mączkę rybną gromadzi ścieki w 2 zbiornikach bezodpływowych. Część tych ścieków jest wywożona do oczyszczalni w Stanominie, część wylewana na grunty będące własnością firmy. Stosowanie rolniczego wykorzystania tych ścieków zostało poprzedzone fachowymi badaniami i opracowaniami pozwalającymi na taki sposób ich utylizacji. Przetwórnica posiada pozwolenie wodno-prawne.

Wody deszczowe z utwardzonych nawierzchni w Czarnowęsach i Stanominie odprowadzane są siecią kanalizacji deszczowej bez oczyszczania do pobliskich cieków wodnych.

W dniu 9 lutego 2005 roku Rada Gminy Białogard podjęła uchwałę w sprawie przystąpienia Gminy Białogard do spółki pod nazwą Regionalne Wodociągi i Kanalizacja sp. z o.o. w Białogardzie. Podstawowym celem działania Spółki jest świadczenie usług z zakresu zbiorowego zaopatrzenia w wodę i zbiorowego odprowadzania ścieków na terenie gmin

objętych działaniem Spółki. Przystąpienie Gminy do wyżej wymienionej Spółki stanowi realną szansę rozwiązania problemów Gminy w zakresie gospodarki wodno - ściekowej.

6.2.3. Gospodarka odpadami

Gmina Białogard nie posiada na swoim terenie wysypiska odpadów komunalnych.

Odpady z obszaru Gminy wywożone są na stanowiące wspólną własność Gminy Białogard, Miasta Białogard i Gminy Karlino, eksploatowane od 1994 roku, znajdujące się w m. Krzywopłoty (gm. Karlino) wysypisko. Eksploatacją wysypiska zajmuje się Zakład Składowania i Unieszkodliwiania Odpadów Sp. z o.o.

Teren wysypiska zajmuje powierzchnię około 11 ha. Całkowita chłonność określona została na 368000 m³, przewidywany okres eksploatacji - 25 lat.

Zastosowane bariery ochronne to: ogrodzenie, izolacja składowiska od podłoża folią (geomembraną), drenaż odcieków, wały osłonowe na wysokość 2,5 m, piezometry. Ociek z wysypiska spływa do przepompowni, skąd jest pompowany z powrotem na składowisko. Na wysypisku znajduje się portiernia, brodzik, waga, utwardzony plac manewrowy, boksy na surowce wtórne, kompaktor, spycharka, garaże na sprzęt, prasa, młynek do mielenia tworzyw sztucznych. Na wysypisku odbywa się selekcja odpadów. Surowce wtórne: plastiki (mielone lub prasowane), złom, odpady drzewne, stłuczka szklana są sprzedawane. Przyjmowane odpady są ewidencjonowane, kwatery są na bieżąco rekultywowane.

Stan formalno-prawny wysypiska jest uregulowany, spełnia ono wymogi określone przepisami z zakresu ochrony środowiska i przepisów sanitarnych.

Wywozem odpadów z obszaru Gminy zajmuje się ŁAD-SAN K.T. Szwed & A. Sar S.C. Odpady zbierane są do pojemników KP-7 i do pojemników o pojemności 110 litrów. Tylko część mieszkańców Gminy korzysta z obsługi odbioru i wywozu odpadów. Wywóz odpadów odbywa się według harmonogramu - 1 raz w kwartale lub w razie potrzeb - na telefon. Przejawem selektywnej zbiórki odpadów jest rozstawienie w 31 wsiach pojemników na tworzywa sztuczne i szkło, zbiórka makulatury w szkołach (sprzedawanej do punktów skupu w mieście), skup części opakowań szklanych przy sklepach.

Do obowiązków Gminy należy utrzymywanie porządku i czystości na tzw. terenach otwartych, tj. około 7,5 km dróg gminnych, chodnikach, 61 przystankach autobusowych, cmentarzach. Gmina wywozi 3 pojemniki KP-7 napełniane odpadami na cmentarzach w Białogórzynie, Byszynie i Podwilczu.

Odpady przemysłowe takie jak: trociny, obrzynki drewniane, kora drzewna są wykorzystywane jako surowiec opałowy lub sprzedawane firmom na cele prowadzonej produkcji.

Odpady stałe pochodzące z Oddziału Przetwórstwa Rolnego LTZ w Nasutowie - żużel i szlaka wywożone są nieodpłatnie na drogi.

Na terenie Gminy istnieje wiele nieformalnych wysypisk. Wiele miejscowości posiada nielegalne „śmietniki” o pow. 0,01-1 ha. Celem ich likwidacji przeprowadzane są kontrole z udziałem pracownika Urzędu Gminy i Straży Gminnej. Osoby korzystające z nielegalnych składowisk poucza się, upomina i karze mandatami.

Odpady pochodzenia zwierzęcego - odpady rybne przetwarzane są na pasze przez działający w m. Nasutowo Oddział Przetwórstwa Rolnego. Na terenie Gminy nie ma zakładu wykorzystującego pozostałe odpady zwierzęce (bydło, trzoda chlewna, owce itp.).

6.2.4. Ciepłownictwo

Potrzeby w zakresie ogrzewania zaspakajane są poprzez wykorzystywanie indywidualnych pieców i instalacji grzewczych osiedlowych kotłowni. Podstawowym źródłem energii cieplnej jest paliwo stałe. Sporadycznie stosowane są paliwa płynne - olej i gaz.

Kotłownie osiedlowe tzw. wbudowane funkcjonują w następujących miejscowościach:

- Stanomino - kotłownia gazowa na potrzeby co., wydajność 1,11 MW, zaopatruje w ciepło 10 budynków wielorodzinnych;

- Nasutowo - kotłownia węglowa, wydajność 220 kW na potrzeby co. i 63 kW na c.w.u. - zaopatruje 2 budynki 12 rodzinne;
- Rychowo - kotłownia węglowa zaopatruje w ciepło i c.w.u. 1 budynek 20 rodzinny (1 x 26 m² pow. ogrzew. - co. i 1 x 4 m² pow. ogrzew. - c.w.u.);
- Rarwino — kotłownia węglowa zaopatruje w ciepło 1 budynek 12 rodzinny.

Wyżej wymienione kotłownie eksploatowane są przez Spółdzielnię Eksploatacyjną „Przyszłość” w Stanominie.

W m. Czarnowęsy funkcjonuje kotłownia osiedlowa, wolnostojąca na paliwo stałe, opalana okresowo odpadami drewna, trocinami. Kotłownia zaopatruje w ciepło i c.w. u. 6 budynków wielorodzinnych. Wydajność kotłowni Q = 878 kW. Właścicielem kotłowni jest Spółdzielnia Mieszkaniowa „Tęcza” w Czarnowęsach.

Na terenie Gminy funkcjonują także lokalne źródła ciepła dla potrzeb technologicznych w suszarniach:

- drewna Zakład Stolarski w Białogórzynie - paliwo- odpady drzewne,
- Przetwórstwa Rolnego „LTZ” w Nasutowie ciepło jest uzyskiwane dzięki spalaniu gazu.

6.2.5. Zaopatrzenie w gaz

4 miejscowości Gminy są podłączone do sieci gazowej, 2 z nich tj. Redlino i Kościernica poprzez przyłączenie gazociągami średniego ciśnienia do stacji redukcyjno-pomiarowej 1° przy ulicy Koszalińskiej w Białogardzie, 2 kolejne miejscowości - Stanomino i Nasutowo do kopalni gazu w Ciechnowie (gm. Sławoborze) gazociągiem wysokiego ciśnienia biegnącym przez teren Gminy Rąbino. Sieć gazowa na terenie wyżej wymienionych miejscowości obejmuje:

- Redlino - gazociąg dosyłowy (z 1995 r.) ś/c PE de 90-40 o długości 1659,5 mb z 32 szt. przyłączy gazowych de 32,
- Kościernica - gazociąg dosyłowy (z 1988 r.) ś/c PE de 160-63 długości 3412 mb z 23 szt. przyłączy gazowych de 63 i 32,
- Stanomino :
  - gazociąg ś/c PE de 90 - 125 długości 1531 mb,
  - gazociąg w/c - Dn 80 długości 65 mb,
  - stacja redukcyjna T⁰,
  - przyłącza gazowe PE de 32 - 63-90 długości 1778,60 mb, ilość przyłączy: 4 tzw. instytucjonalne,
- Nasutowo - 1 przyłączy instytucjonalne - do Zakładu Przetwórstwa Rolnego LTZ.

Gazyfikacja wymienionych miejscowości jest zrealizowaną częścią „Koncepcji gazyfikacji Gminy Białogard” opracowanej przez INWESTGAZ Sp. z o.o. w Koszalinie w 1992 r. (z późniejszym aneksem). Koncepcja wiąże gazyfikację poszczególnych wsi Gminy z siecią gazowniczą miasta Białogard. Opracowanie przewiduje gazyfikację wsi: Białogórzyno, Buczek, Byszyno, Dębczyno, Lulewice, Moczyłki, Pękanino, Pomianowo, Przegonia, Rogowo, Stanomino, Trzebiele, Żeleźno.

W końcu lat 90-tych Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe „PETRICO” Sp. z o.o. w Karlinie przygotowało „Koncepcję Gazyfikacji Gmin Dorzecza Parsęty”, w której przewidziano m.in. zaopatrzenie 11 wsi południowo-zachodniej części Gminy Białogard gazem ziemnym GZ 30 z odwiertu w rejonie wsi Ciechnowo (gm. Sławoborze). Wykonano gazociąg w/c Dn 100 poprowadzony przez Gminę Białogard ze stacją redukcyjno-pomiarową 1° o przepustowości 3200 m³/h w rejonie wsi Stanomino i Nasutowo, z których ma zostać poprowadzona sieć dosyłowa ś/c do następujących wsi: Stanomino, Rarwino, Zagórze, Kamosowo, Nasutowo, Rościno, Rychowo, Laski, Podwilcze, Rychówko, Sińce.

Opracowane przez GAZPROJEKT Wrocław w 1993 roku „Studium programowe rozwoju gazyfikacji woj. koszalińskiego w warunkach podmiany paliw stałych” przewiduje spięcie gazociągu w/c Karlino-Białogard proj. gazociągiem Dn 150 z gazociągiem w/c relacji Szczecinek-Połczyn Zdrój. Trasę tego gazociągu zaplanowano z wejściem na obszar Gminy. Białogard od południowo-wschodniej strony jej granic.

6.2.6. Energetyka

Przez obszar Gminy przebiegają trasy następujących linii energetycznych:

- wysokiego napięcia 400 kV relacji Dunowo-Krajnik,
- wysokiego napięcia napowietrzne 110 kV doprowadzone do GPZ 110/15 kV w Białogardzie z Gościna, Dunowa, Żydowa, Świdwina,
- średniego napięcia 15 kV głównie napowietrzne,
- niskiego napięcia 0,4 kV w około 90% napowietrzne.

Odbiorcy energii elektrycznej w Gminie Białogard są zasilani z GPZ w Białogardzie siecią rozdzielczą 15 kV poprzez stacje transformatorowe 15/0,4 kV - kubaturowe (21 szt) i słupowe (82 szt.). Roczne zużycie energii elektrycznej przez odbiorców z Gminy wynosi 2795 kWh (dane z 1998 roku). Głównymi odbiorcami energii elektrycznej są głównie gospodarstwa domowe korzystające z taryfy G, kilku odbiorców korzysta z taryfy B. Wyposażenie terenu w linie średniego napięcia i stacje transformatorowe ocenia się jako dobre. Na terenie Gminy funkcjonuje 455 punktów oświetlenia ulicznego. Celem zaspokojenia potrzeb w tym zakresie niezbędne jest wybudowanie kolejnych 50 punktów.

W m. Rościno, na rzece Parsęta funkcjonuje wybudowana w 1936 roku elektrownia wodna. Wyposażona jest w 2 turbiny rurowe o mocy 120 kW każda. Właścicielem elektrowni jest Spółka Koszalińskie Elektrownie Wodne.

Odbiorców energii elektrycznej z terenu Gminy Białogard obsługuje Koncern Energetyczny Energa S.A. Oddział Zakład Energetyczny Koszalin Rejon Energetyczny Białogard.

6.2.7. Telekomunikacja

Monopolistą w świadczeniu usług telekomunikacyjnych w Gminie Białogard jest Telekomunikacja Polska S.A. Na terenie Gminy funkcjonują cztery centrale telefoniczne:

- CA Białogard Śródmieście o pojemności 8400 numerów,
- CA Białogard Kołobrzaska o pojemności 1400 numerów,
- CA Pomianowo o pojemności 300 numerów,
- CA Kolonia Osówko (gm. Tychowo) o pojemności 300 numerów,
- CA Stanomino o pojemności 600 numerów.

Obecnie na terenie Gminy jest blisko 2050 abonentów telefonicznych. Daje to wskaźnik około 25 abonentów na 100 mieszkańców Gminy.

Istniejące centrale telefoniczne są centralami cyfrowymi, zasilanymi poprzez światłowody.

Prężnie rozwijającą się formą usług telekomunikacyjnych jest telefonia komórkowa.

Na terenie Gminy Białogard działa 2 dostawców usług internetowych:

- Telekomunikacja Polska S.A, oferująca mieszkańcom kilku miejscowości stały dostęp do Internetu poprzez usługę SDI, oraz poprzez wydzwaniany dostęp modemowy na terenie całej Gminy,
- Firma „Szyperek”, oferująca oferuje stały dostęp do sieci internetowej poprzez łącza radiowe mieszkańcom miejscowości Stanomino.

W filiach Gminnej Biblioteki Publicznej w m. Stanomino i Rogowo funkcjonują ogólnie dostępne punkty dostępu do sieci internetowej.

6.2.8. Komunikacja

Sieć drogowa

Porównując Gminę Białogard z innymi gminami Pomorza Środkowego, można stwierdzić, iż Gmina posiada dobrze rozwiniętą sieć publicznych dróg twardych. Na obecnym etapie rozwoju gospodarczego Gminy, ilość dróg twardych, można uznać w zasadzie za wystarczającą. Sieć ta w wystarczający sposób łączy ze sobą i z miastem Białogard (centrum usługowym dla Gminy) wszystkie jednostki osadnicze. Z punktu widzenia efektywności ekonomicznej, w związku z olbrzymim kosztem robót, budowa nowych, twardych odcinków dróg nie jest obecnie możliwa. Stan większości dróg kwalifikuje je do

przebudowy bądź modernizacji polegającej na wymianie nawierzchni, nadaniu odpowiednich profili, itp.

Na terenie Gminy znajdują się drogi publiczne 4 kategorii: krajowa, wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Droga krajowa nr 6 Szczecin - Gdańsk przebiega w północnej części Gminy na niewielkim odcinku - 3,044km (obwodnica miasta Karlino). Droga ta, przebudowywana obecnie na drogę ekspresową połączona jest z drogami przebiegającymi przez obszar Gminy Białogard poprzez drogę wojewódzką nr 163 bezkolizyjnym węzłem zlokalizowanym na obwodnicy miasta Karlina.

Zarządcą tej drogi jest Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Szczecinie Rejon Dróg Krajowych w Koszalinie.

Droga wojewódzka Nr 163 Kołobrzeg - Wałcz - jest najważniejszą, mającą tranzytowy charakter trasą komunikacyjną Gminy, jej długość na terenie Gminy wynosi 10,9 km. Jest to droga bitumiczna szerokości 6,0 m jezdni i szerokości korony drogowej 9,0 m, nie przystosowana do przenoszenia nacisków na 10 Mg/oś, wymaga wzmocnienia. Obecny stan techniczny nawierzchni stosunkowo dobry, jednak zachodzi konieczność jej odnowy w najbliższych latach. Odbywający się na tej drodze ruch ma charakter turystyczny i rekreacyjny, co oznacza, że w miesiącach lipiec i sierpień jest wyższy o około 50% niż w innych miesiącach. Natomiast w soboty i niedziele, ruch jest wyższy o około 20% niż w pozostałe dni tygodnia.

Droga niebezpieczna dla ruchu, miejsce wielu wypadków drogowych. Ta znaczna liczba wypadków, w stosunku do innych dróg kategorii wojewódzkiej, wynika głównie z dużego ruchu i przekraczania szybkości jazdy, do której zachęcają stosunkowo dobre parametry geometryczne drogi. Inne przyczyny wypadków to: zbyt duża dostępność do drogi, brak bezpiecznych ciągów pieszych, obsługa terenów przyległych bezpośrednio z tej mocno obciążonej ruchem drogi, przemieszanie miejscowego ruchu gospodarczego z ruchem tranzytowym, zwłaszcza turystycznym. Szybko zwiększający się ruch samochodowy i wypadki wymuszają konieczność przebudowy tej drogi w wysokich parametrach klasy GP.

Droga wojewódzka Nr 166 Gdaniec - Białogard - druga co do ważności trasa Gminy. Jej znaczenie wynika z powiązań gospodarczych Białogardu i Koszalina, długość na terenie Gminy wynosi 5 km. Posiada nawierzchnię bitumiczną szer. 6,0 m i koronę 9-12 m. Stan techniczny nawierzchni jest dostateczny. Droga o gospodarczym charakterze ruchu, stosunkowo bezpieczna (niewielka ilość wypadków). Droga posiada dobrą geometrię, wymaga jedynie punktowej przebudowy miejsc niebezpiecznych /małe promienie łuków poziomych / i poszerzenia do 7,0 m.

Droga wojewódzka Nr 167 Niedalino - Białogard - o drugorzędnym znaczeniu komunikacyjnym, zapewnia połączenie części miejscowości z obszaru Gminy z Tychowem, Bobolicami i Koszalinem. Jej długość na terenie Gminy wynosi 2 km. Droga bitumiczna o szerokości jezdni 5,7 m i korony 9,0 m. Nawierzchnia na terenie Gminy Białogard w dobrym stanie technicznym. Charakter ruchu -gospodarczy.

Droga wojewódzka 169 Byszyno - Głódowa - o dużym znaczeniu dla Gminy. Stanowi połączenie z sąsiednim Tychowem i Bobolicami, jest najkrótszym połączeniem z centrum Polski. Jej długość na terenie Gminy wynosi 4,7 km. Nawierzchnia bitumiczna wzmocniona i poszerzona do 6,0 m. Charakter ruchu -gospodarczy. Z dróg wojewódzkich, posiada najmniejszy średni ruch dobowy, jednocześnie charakteryzuje się największym procentowym udziałem w ruchu samochodów ciężarowych.

Zarządcą dróg wojewódzkich jest Zachodniopomorski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Koszalinie Rejon Dróg Wojewódzkich w Białogardzie.

Drogi powiatowe

Na terenie Gminy Białogard znajdują się 22 drogi zaliczone do kategorii powiatowych, o łącznej długości 139 km. Szerokość jezdni tych dróg waha się w granicach 3,0 do 6,0 m.

Obciążenie ruchem niewielkie, nawet na najważniejszych drogach nie przekracza tysiąca pojazdów na dobę. Konstrukcja nawierzchni słaba - dla ruchu lekkiego.

Stan nawierzchni na większości odcinków zły, w wyniku bardzo małej ilości wykonywanych remontów w ostatnich latach. Drogi te nie spełniają warunków technicznych i eksploatacyjnych swojej kategorii. Posiadają nie normatywne łuki poziome i pionowe, zbyt małą szerokość jezdni, ograniczoną widoczność na wielu odcinkach. Przejścia przez miejscowości są niebezpieczne, brak dostatecznej ilości ciągów pieszych i rowerowych.

Zarządcą dróg powiatowych jest Starostwo Powiatowe w Białogardzie, Zarząd Dróg Powiatowych w Białogardzie.

Drogi gminne

Łączna długość dróg zaliczonych do kategorii gminnych wynosi 215 km, z czego 25 km to drogi utwardzone. Długość dróg prowadzących do pól wynosi 108 km, dróg pozostałych 117 km. Drogi gminne to w przeważającej części drogi nieutwardzone. Ze względu na niewielki ruch pojazdów nie ma konieczności zmiany nawierzchni; pożądane byłoby natomiast wykonanie nawierzchni gruntowych ulepszonych, z zapewnieniem odpływu wód opadowych oraz wytyczenie tras rowerowych - głównie turystycznych, z miejscami do odpoczynku z siedziskami, deszczochronem i pojemnikami na odpadki.

Zarządcą tych dróg jest Urząd Gminy Białogard, Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Gminy Białogard.

Ogólny stan techniczny wszystkich dróg jest generalnie zły. Mający miejsce w ostatnich latach drastyczny spadek nakładów finansowych na utrzymanie dróg publicznych spowodował, że sieć drogowa, która dawniej była wyraźnym atutem Gminy, znajduje się obecnie w stanie najwyższego zagrożenia. Zły stan eksploatacyjny dróg, niedostosowanie ich do potrzeb znacznego wzrostu liczby samochodów - mogą się stać jedną z głównych barier rozwoju gospodarczego zarówno regionu jak i Gminy. Dotyczy to również najważniejszych dróg: nr 163 i 166, które oprócz przyszłej modernizacji podwyższającej ich parametry geometryczne, wymagają w najbliższych latach remontu, ponieważ okres żywotności ich nawierzchni jest już wyczerpany.

Komunikacja masowa

Komunikację masową zapewnia Przedsiębiorstwo PKS i przewoźnicy prywatni. Na terenie Gminy funkcjonuje komunikacja gminna, której głównym zadaniem jest dowóz dzieci do szkół. 61 przystanków zabezpiecza podstawowe potrzeby mieszkańców.

Komunikacja kolejowa

Przez teren Gminy przebiegają dwa ważne szlaki kolejowe: Kołobrzeg - Białogard - Poznań i Gdańsk - Szczecin. Linie te nie posiadają istotnego znaczenia dla obsługi komunikacyjnej Gminy poza leżącymi na szlaku Gdańsk - Szczecin miejscowościami Czarnowęsy, Nosówko gdzie zlokalizowane są stacje kolejowe i Kościernicą gdzie znajduje się przystanek kolejowy. Centrum komunikacji kolejowej jest miasto Białogard, posiadające połączenia z wieloma miastami w kraju.

6.3. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW

- brak kompleksowego rozwiązania problemu gospodarki wodno - ściekowej,
- zagrożenie powodziowe - budowa zbiornika retencyjnego na rzece Parsęta,
- nadanie mocy prawnej planowanym i proponowanym obiektom chronionym takim jak: obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo - krajobrazowe, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne,
- edukacja ekologiczna społeczeństwa,
- „dzikie” wysypiska śmieci,
- wypalanie łąk, pastwisk, pozostałości pożniwnych,
- degradacja zabytkowej zabudowy,
- brak opieki i bieżących zabiegów sanitarnych w zabytkowych parkach dworskich,
- brak odnawialnych źródeł energii,
- zły stan dróg,
- niekontrolowany wzrost ruchu samochodów (w szczególności ciężarowych)

- brak małej infrastruktury turystycznej (np. oznakowanych tras turystycznych, miejsc wypoczynku, itd.).

7. GOSPODARKA

7.1. Uwarunkowania gospodarcze

Gmina Białogard pod względem zajmowanego obszaru należy do większych w województwie zachodniopomorskim; plasuje się na 15 pozycji wśród 114 gmin województwa.

W innych kryteriach zajmuje gorsze lokaty, a często jedno z ostatnich miejsc.

I tak pod względem:

■ liczby ludności	38 miejsce
■ gęstości zaludnienia na 1 km ²	85 miejsce
■ użytków rolnych w ha	6 miejsce
■ liczby podmiotów gosp. narodowej	84 miejsce
■ pracujących w gosp. narodowej	80 miejsce
■ dochodów gminy na 1 mieszkańca	107 miejsce
■ wydatków budżetowych na 1 mieszkańca	109 miejsce
■ zasobów mieszkaniowych ogółem	42 miejsce

Tylko rozwój gospodarczy Gminy i jej podstawowych funkcji pozwoli na wyrównanie tych dysproporcji. Położenie na Równinie Białogardzkiej, posiadającej stosunkowo korzystne warunki dla rolnictwa, duży udział użytków rolnych (56% powierzchni Gminy), różnorodność środowiska przyrodniczego: łąki, bagna, lasy (37% powierzchni), jeziora, czyste rzeki oraz zasoby naturalne w postaci surowców budowlanych (kruszywo mineralne, glina), torfów, złoża gazu ziemnego - są podstawowymi bogactwami i one też określają funkcje gospodarcze Gminy Białogard. Podstawowymi funkcjami Gminy są przede wszystkim rolnictwo i leśnictwo, bardzo słabo rozwinięta jest w stosunku do walorów Gminy turystyka, rozwija się hodowla ryb, oraz szczątkowo - funkcja przemysłowa (przemysł drzewny i rolno - spożywczy). Na terenie Gminy nie istnieją większe zakłady przemysłowe.

7.2. Najwięksi pracodawcy

Do zakładów pracy zatrudniających największą liczbę pracowników należą:

- Zakład Usług Drogowo - Mostowo - Transportowych Jana Kruszewskiego w Redlinie - 75 osób,
- Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia w Stanominie - 50 osób,
- Przetwórstwo Rolne LTZ M. Lejchter Sp. j. Bojano Oddział Nasutowo - 39 pracowników,
- „Almari - Agro” Spółka z oo. Stanomino - 28 osób.

W znajdujących się na terenie Gminy Białogard szkołach zatrudnionych jest 121 osób.

7.3. Rolnictwo, przetwórstwo rolno - spożywcze

Podstawową funkcją gospodarczą Gminy jest rolnictwo i to właśnie w tej dziedzinie należy szukać szans rozwoju Gminy, w pełnym wykorzystaniu jego możliwości gospodarczych, odtworzeniu i rozwoju jego potencjału. Obecnie rolnictwo stanowiące główne źródło utrzymania ludności przeżywa podobnie jak w całym kraju regres inwestycyjny.

Z ogólnej powierzchni Gminy wynoszącej 32793 ha użytki rolne zajmują 56,14%, to jest 18410 ha, powierzchnia gruntów ornych wynosi 12 548 ha.

W strukturze własnościowej użytków rolnych przeważa własność prywatna, własnością osób fizycznych jest 56,31% użytków rolnych. Na terenie Gminy istnieją 1184 gospodarstwa rolne. Gospodarka indywidualna jest rozdrobniona. Przeszło połowa gospodarstw indywidualnych (58,11 %) to gospodarstwa o areale od 1,0 - 5,0 ha. Dalsze 22,21% stanowią gospodarstwa o powierzchni 5,0 -15 ha.

Strukturę obszarową gospodarstw przedstawia poniższa tabela.

L.p.	Powierzchnia gospodarstw	Liczba gospodarstw w powiecie	Liczba gospodarstw w Gminie Białogard
1.	1 - 2 ha	621	379
2.	2 - 3 ha	301	161
3.	3 - 5 ha	286	148
4.	5 - 7 ha	162	83
5.	7 - 10 ha	172	101
6.	10 - 15 ha	222	79
7.	15 - 20 ha	151	71
8.	20 - 30 ha	131	57
9.	30 - 50 ha	99	57
10.	50 - 100 ha	76	31
11.	100 - 300 ha	37	12
12.	300 - 500 ha	9	4
13.	500 - 1000 ha	10	-
14.	ponad 1000 ha	1	1
Razem		2278	1184
% do ogółu w powiecie - 51,98			

W zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa pozostaje 7210 ha gruntów, z czego 6005 ha stanowią grunty wydzierżawione

Gmina Białogard posiada korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa. W strukturze użytków rolnych przeważają gleby IV klasy bonitacyjnej stanowią one 48,75% ogólnej powierzchni gleb. Użytki rolne V klasy bonitacyjnej stanowią 31,10%, klasy III 12,25% , klasy II - 0,06%, pozostałe 7,84% użytków to gleby VI klasy bonitacyjnej. Warunki przyrodniczo - glebowe sprzyjają rozwojowi hodowli, uprawie ziemniaków, żyta, miejscami pszenicy, jęczmienia, owsa i buraków pastewnych. Mogą być także uprawiane: peluszką, wyka, łubin i kukurydza na zielonkę.

W miejscowości Żelimucha zlokalizowana jest największa w Polsce i jedna z większych w Europie, zajmująca ponad 80 ha plantacja borówki amerykańskiej. Specjalnością Baltic Blue - firmy prowadzącej plantację jest także hodowla peoni - przepięknych kwiatów ozdobnych.

Rolnicy w m. Dargikowo, Lulewiczki, Pękanino uprawiają większe arealy warzyw. Rolnicy z m. Białogórzyno, Dargikowo, Dębczyno, Łęczno, Pustkowo, Rychówko i Żeleźno specjalizują się w hodowli bydła. W hodowli trzody chlewnej specjalizują się rolnicy z następujących wsi: Białogórzyno, Buczek, Dargikowo, Łęczno, Podwilcze, Pomianowo, Rychówko, Żeleźno i Żelimucha. W m. Stanomino prowadzona jest ferma strusi.

Warunkiem rozwoju tej funkcji gospodarczej jest ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz wzbogacanie jej walorów przyrodniczo-glebowych drogą szeregu zabiegów agrotechnicznych, a przede wszystkim wapnowania i meliorowania.

Rozwój rolnictwa i pozostałych dziedzin gospodarki w Gminie uzależniony jest również od pełnego wykorzystania i powstrzymania procesów dekapitalizacji majątku trwałego, bowiem w wyniku upadłości PGR i innych zmian ustrojowych opuszczonych zostało i niszczone wiele obiektów magazynowo-składowych, produkcji zwierzęcej, warsztatowych, przemysłowych i gospodarczych; takich jak: obory, jałowniki, stodoły, kuźnie, warsztaty naprawcze, gorzelnie, tuczarnie i obiekty usługowe, budynki byłych sklepów, szkół itp.

Przetwórstwo rolno - spożywcze na terenie Gminy jest mało rozwinięte. Tę dziedzinę gospodarki reprezentują:

- 2 gorzelnie w m. Kamosowo i Podwilcze wytwarzające spirytus surowy i wywar,
- Oddział Przetwórstwa Rolnego LTZ w Nasutowie - największy w Polsce producent paszowej mączki rybnej i białkowych koncentratów paszowych.

Rozwój tej dziedziny gospodarki jest jedną z dziedzin, która może przyczynić się do rozwoju Gminy.

7.4. Gospodarka rybacka

Czyste wody rzek: Parsęty, Pokrzywnicy, Liśnicy, Mogilnicy, Topieli, Chotli i Radwi będące miejscem bytowania i naturalnego rozmnażania się ryb łososiowatych stały się podstawą rozwoju gospodarki rybackiej. Ośrodki hodowli - stawy rybne znajdują się w niżej wymienionych miejscowościach:

- Białogórzynko - hodowla pstrąga zlokalizowana na rzece Radwi,
- Buczek - hodowla pstrąga na rzece Chotla,
- Kamosowo - hodowla karpia, karasia i szczupaka w ośrodku zlokalizowanym wzdłuż rzeki Topiel,
- Czarnowęsy, Nawino- hodowla pstrąga zlokalizowana na rzece Mogilnica,
- Zaspy Małe - hodowla pstrąga na rzece Chotla,
- Żytkowo - hodowla pstrąga wzdłuż rzeki Liśnicy.

Planowana jest budowa stawów pstrągowych w miejscowościach: Dębczyno z wykorzystaniem wód rzeki Mogilnicy i Rarwino na rzece Pokrzywnicy.

W obrębie geodezyjnym Kościernica od 2004 roku działa zajmujący się produkcją materiału zarybieniowego Ośrodek Hodowlano - Zarybieniowy Polskiego Związku Wędkarskiego „Liśnica”. Ośrodek prowadzi hodowlę narybku: troci, łososa, pstrąga potokowego, lipienia, jazia, klenia, certy, szczupaka, sandacza, miętusa, jelca.

7.5. Leśnictwo, przemysł drzewny

Leśnictwo - chociaż obszarowo znaczące (11.992 ha = 36,57% powierzchni Gminy) i o dużych zasobach surowcowych nie jest istotną pozycją w gospodarce Gminy. Daje niewielkie zatrudnienie miejscowej ludności w nadleśnictwach. Jest miejscem pracy osób zajmujących się świadczeniem usług leśnych, pielęgnacją lasów. Większe znaczenie ma dla zbieraczy runa leśnego i myślistwa - stanowiąc dodatkowe źródło utrzymania.

Przemysł drzewny - zajmuje w gospodarce Gminy pozycję podobną do leśnictwa. W miejscowościach: Rogowo, Stajkowo, Stanomino działają zakłady świadczące usługi w zakresie przeróbki drewna, usług tartacznych i stolarskich. W m. Nosówko funkcjonuje plac składowy Zespołu Składowic Lasów Państwowych.

7.6. Podmioty gospodarcze

Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w prowadzonej ewidencji działalności gospodarczej przedstawia się następująco:

L.p.	Rodzaj działalności	%	Liczba zarejestrowanych podmiotów
1.	Handel, usługi	45,18	103
2.	Przemysł	2,19	5
3.	Budownictwo	10,96	25
4.	Transport	6,58	15
5.	Ochrona zdrowia	3,95	9
6.	Leśnictwo, Rolnictwo	7,46	17
7.	Gastronomia	1,75	4
8.	Pozostała działalność	21,93	50
9.	Ogółem	100 %	228

Podmioty gospodarcze działające na terenie Gminy mają zdecydowanie prywatny charakter, większość z nich to podmioty „małe” - jednoosobowe. Dominacja „małych”, będących osobami fizycznymi podmiotów gospodarczych, reprezentujących przeważnie słabą kondycję ekonomiczną nie rokuje szybkiego rozwoju i sukcesów ekonomicznych.

Analiza struktury podmiotów gospodarczych wskazuje na przewagę firm handlowo - usługowych i niewielką liczbę firm o charakterze przemysłowym. Znikoma ilość tych ostatnich i brak podaży miejsc pracy w szeroko rozumianym przemyśle nie stwarza szans na radykalne rozwiązanie problemu bezrobocia. Jak wskazują przeprowadzane analizy to właśnie przemysł stanowi główne źródło dochodów ludności. Z tego też względu dążenie do rozwoju istniejących i powstawania nowych podmiotów „przemysłowych” powinno stale pozostawać w centrum uwagi władz samorządowych.

7.7. Struktura zatrudnienia

Według danych statystycznych struktura zatrudnienia na terenie Gminy w 2002 roku przedstawiała się następująco:

- pracujący ogółem - 3939 osób, w tym :
  - kobiety - 1857,
  - mężczyźni - 2082,
- praca najemna - 2935 osób, w tym:
  - kobiety - 1417,
  - mężczyźni - 1518,
- praca na własny rachunek(poza rolnictwem) - 259 osób, w tym:
  - kobiety - 115,
  - mężczyźni - 144,
- praca na własny rachunek - w rolnictwie - 745 osób, w tym:
  - kobiety - 325,
  - mężczyźni - 420.

7.8. INDENTYFIKACJA PROBLEMÓW:

- brak kompleksowego rozwiązania problemu gospodarki wodno - ściekowej - czynnik ograniczający rozwój przedsiębiorczości,
- zły stan dróg - czynnik ograniczający rozwój przedsiębiorczości,
- brak sieci gazowniczej - czynnik ograniczający rozwój przedsiębiorczości
- lokalizowanie firm w konkurencyjnych jednostkach,
- pozyskiwanie inwestycji,
- niedobór środków na rozwój przedsiębiorczości i rolnictwa,
- rozdrabnianie gospodarstw rolnych,
- powstrzymanie procesu dekapitalizacji i dewastacji mienia byłych PGR i rolniczych spółdzielni,
- stworzenie informatycznego systemu informacji i doradztwa dla rolników,
- niski poziom wiedzy z zakresu przedsiębiorczości,
- pobudzanie aktywności społeczno – gospodarczej społeczności lokalnej,
- niski poziom wykształcenia mieszkańców,
- brak instytucji wsparcia biznesu,
- odpływ wykwalifikowanych kadr do innych ośrodków,
- brak konsumentów potencjalnych dóbr na rynku lokalnym wynikający z trudnej sytuacji finansowej mieszkańców Gminy,
- inicjowanie kontaktów gospodarczych z partnerami krajowymi i gospodarczymi,
- współpraca z organizacjami i podmiotami gospodarczymi w zakresie tworzenia miejsc pracy,
- promocja Gminy.

8. SFERA SPOŁECZNA

8.1. Sytuacja demograficzna

W procesach demograficznych Gminy na przestrzeni ostatnich 25 lat nie zachodziły w zasadzie istotne zmiany. Liczba ludności w 1980 roku wynosiła 8233 osoby, w roku 2000 - 8136 osób, w roku 2004 - 8096 osób. Podobnie nie uległa też zasadniczej zmianie ekonomiczna struktura wieku ludności i pozostałe wskaźniki demograficzne. Sądzić należy, że pod tym względem Gmina osiągnęła optymalne wielkości i liczba ludności Gminy będzie się utrzymywała przez następne 20 lat na poziomie około 8 000 mieszkańców. Zmiany nastąpiły jedynie w wewnętrznych strukturach ludnościowych poszczególnych jednostek osadniczych. Zmiany te spowodowane były upadkiem Państwowych Gospodarstw Rolnych i rolniczych spółdzielni i związanymi z nimi procesami restrukturyzacyjnymi rolnictwa. Sieć osadnicza Gminy licząca ogółem 53 jednostki, jak wyżej nadmieniono charakteryzuje się małą ilością mieszkańców. Wsie większości są monofunkcyjne, pozbawione rzemiosła, usług podstawowych, posiadają niewielkie - w złym stanie technicznym zasoby mieszkalne.

Według stanu na dzień 31.12.2004 roku na terenie Gminy mieszkało 8096 osób. Zmiany w liczbie ludności i strukturze płci w latach 1994 - 2004 przedstawiają dane zawarte w poniżej zamieszczonej tabeli.

lata		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ludność ogółem		8136	8154	8252	8266	8255	8238	8136	8148	8105	8101	8096
w tym:	mężczyźni	4165	4165	4207	4230	4210	4119	4076	4092	4067	4063	4070
	kobiety	3971	3989	4045	4036	4045	4119	4060	4056	4038	4038	4026
kobiet na 100 mężczyzn		95	96	96	96	96	1006	99	99	99	99	98
osób na 1 km ²		25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
migracje - saldo		-38	-18	-3	-8	-13	-72	-36	-30	-62	-38	-25

Struktura wiekowa ludności w latach 1998 - 2004 kształtowała się następująco:

lata		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ludność ogółem		8255	8238	8136	8148	8105	8101	8096
w tym	przedprodukcyjnym	2556	2668	2555	2506	2314	2314	2239
	produkcyjnym	4659	4546	4559	4659	4792	4792	4874
poprodukcyjnym		1040	1024	1022	983	997	995	983

Gminę Białogard charakteryzuje nieco młodsza struktura wieku niż średnia w kraju. W odniesieniu do ogólnej liczby mieszkańców ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi 27,66% (średnia krajowa - 26%), w wieku produkcyjnym - 60,20% (średnia krajowa - 60%), w wieku poprodukcyjnym - 12,14% (średnia krajowa - 14%). Na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 66 osób w wieku nieprodukcyjnym.

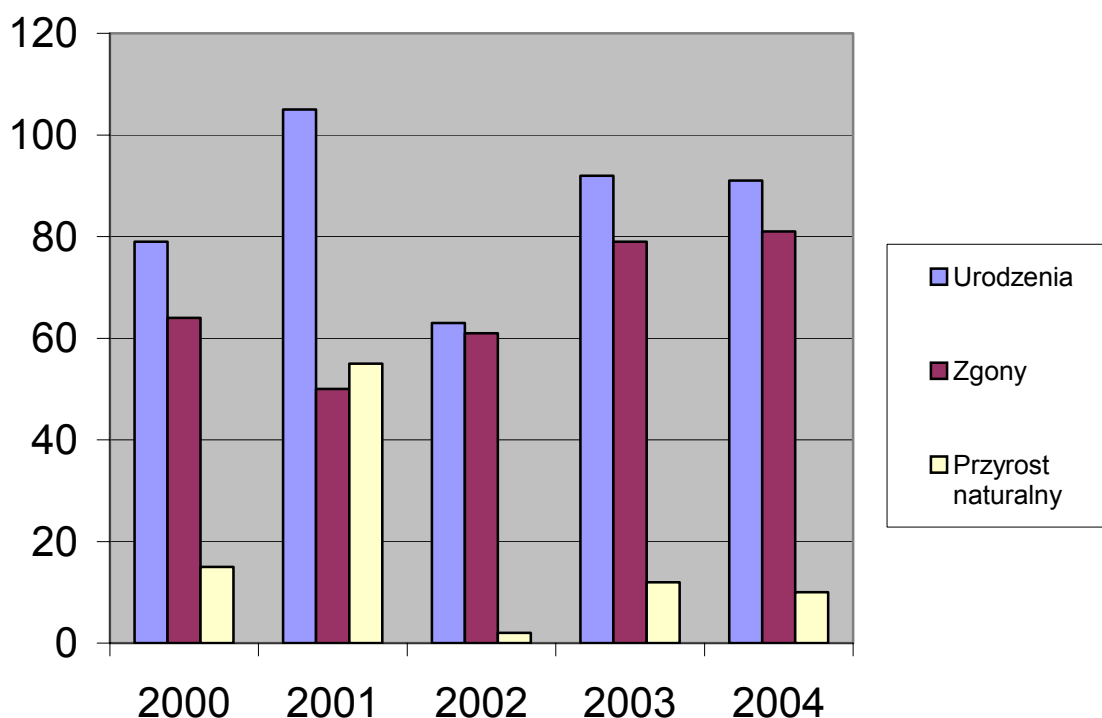
Podobnie jak w większości gmin województwa zachodniopomorskiego saldo migracji od wielu lat jest ujemne. Od dwóch lat saldo migracji zmniejsza się, co oznacza, iż więcej osób przybywa do Gminy niż ją opuszcza, co należy uznać za zjawisko pozytywne.

Statystykę mieszkańców według płci i wieku według stanu na dzień 31.12.2004 roku przedstawia poniższa tabela:

Wiek	Mężczyzn	Kobiet	Ogółem
0-2	136	104	240
3	54	43	97
4-5	93	82	175
6	51	50	101
7	54	61	115
8-12	309	322	631
13-15	233	200	433
16-17	166	142	308
18	62	77	139
19-65	2598		2598
19-60		2276	2276
>65	314		314
>60		669	669
Ogółem	4070	4026	8096

Liczbę ludności kształtuje przyrost naturalny i migracje. Od 2002 roku liczba mieszkańców Gminy roku maleje, średnio o 5 osób rocznie. W ostatnich 5 latach przyrost naturalny zmniejszał się, co jest zjawiskiem występującym w całym kraju. Mimo drastycznego spadku przyrostu naturalnego z 55 osób w roku 2001 do 2 osób w roku 2002, nie zanotowano ujemnego wskaźnika przyrostu.

Według informacji uzyskanych podczas przeprowadzonego w 2002 roku Narodowego Spisu Powszechnego poziom wykształcenia mieszkańców Gminy Białogard przedstawia się następująco:

Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia i grup wieku

GRUPY WIEKU	Ogółem	Poziom wykształcenia								
		Wyższe	policealne	średnie			zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	nieustalony
				razem	ogólno - kształcące	zawodowe				
OGÓŁEM	6350	137	81	903	159	744	1698	2925	558	48
19 lat i mniej	1044	-	-	38	18	20	84	745	146	31
20-29	1143	38	32	310	64	246	472	274	13	4
30-39	1020	30	15	190	26	164	470	300	14	1
40-49	1215	32	20	214	31	183	460	469	17	3
50-59	761	21	9	101	11	90	164	453	11	2
60-64	235	8	#	11		11	22	175	14	3
65 lat i więcej.	932	8	5	39	9	30	26	509	343	4
MĘŻCZYŹNI	3187	54	20	374	34	340	1053	1450	213	23
KOBIETY	3163	83	61	529	125	404	645	1475	345	25

8.2. Bezrobocie

Gmina Białogard znajduje się na wykazie gmin zagrożonych szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym. Liczba zarejestrowanych, mieszkających na terenie Gminy Białogard osób bezrobotnych w odniesieniu do liczby bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie białogardzkim w latach 2000 - 2004 kształtowała się następująco:

Rok	Gmina Białogard	powiat
2000	1318	6894
2001	1514	7626
2002	1433	7528
2003	1518	7599
2004	1498	7554

Liczba bezrobotnych mieszkańców Gminy Białogard stanowi średnio (w latach 2000 - 2004) - 19,36 % , w 2004 roku 19,83 % ogólnej liczby bezrobotnych w powiecie, należy przy tym zauważyć, iż liczba mieszkańców Gminy stanowi 16,72% łącznej liczby mieszkańców powiatu.

Stopa bezrobocia - to procentowy udział bezrobotnych w liczbie aktywnych zawodowo, szacowanej na koniec określonego okresu. Na koniec 2004 roku stopa bezrobocia w kraju wynosiła 19,1%, w województwie zachodniopomorskim 27,4%, w powiecie białogardzkim 39,8%.

Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego - to procentowy udział liczby bezrobotnych do liczby ludności w wieku produkcyjnym. Wskaźnik ten dla Gminy Białogard i powiatu w latach 2000 - 2004 kształtował się w sposób poniższy :

Rok	Gmina Białogard	powiat
2000	28,1	19,9
2001	31,9	21,3
2002	30,2	23,1
2003	32,9	25,5
2004	31,8	25,0

Analizując przedstawione wyżej tabele można stwierdzić, iż po nieznacznym spadku poziomu wskaźnika w jednym roku następuje jego wzrost w roku następnym. Średni wskaźnik bezrobocia rejestrowanego w ostatnich 5 latach wynosił w Gminie 30,98%.

W grupie osób bezrobotnych najliczniej reprezentowane są osoby w przedziale wiekowym 25 - 34 lata, a więc osoby w wieku najbardziej mobilnym zawodowo, co stwarza szansę na zmniejszenie bezrobocia poprzez prowadzenie działań promujących przedsiębiorczość, programy przekwalifikujące kształcące skierowane do tej grupy.

Bezrobotni według wieku:

	2003		2004	
	Gmina Białogard	powiat	Gmina Białogard	powiat
18-24	343	1584	336	1578
25-34	422	2105	408	2022
35-44	356	1711	314	1634
45-54	364	1953	399	1993
55 i więcej	33	246	41	327

Wśród osób bezrobotnych w 2004 roku przeważającą większość - 51,40% stanowią osoby słabo wykształcone - z wykształceniem gimnazjalnym i niższym, 34,92% stanowią osoby z wykształceniem zawodowym. Znalezienie zatrudnienia dla tych grup bezrobotnych jest zadaniem szczególnie trudnym, gdyż osoby te prezentują przeważnie ograniczoną samodzielność w zakresie poszukiwania pracy.

Bezrobotni według poziomu wykształcenia:

	2003		2004	
	Gmina Białogard	powiat	Gmina Białogard	powiat
Wyższe	15	159	14	155
Policealne	172	1298	161	1317
Ogólnokształcące	41	312	49	376
Zawodowe	520	2564	489	2478
Gimnazjalne i niższe	770	159	785	155

Struktura bezrobotnych według płci w latach 2003 i 2004 kształtowała się następująco:

Liczba bezrobotnych kobiet:

Rok	Gmina Białogard	powiat
2003	763	3685
2004	749	3709

Liczba bezrobotnych mężczyzn:

Rok	Gmina Białogard	powiat
2003	755	3914
2004	749	3845

Prawo do zasiłku w 2003 roku posiadało 217 osób, w roku 2004 liczb ta pozostała bez zmian. Bez prawa do zasiłku w 2003 roku pozostawało 1301 osób, w roku 2004 - 1281.

Na koniec 2004 roku w ewidencji bezrobotnych powiatu białogardzkiego znajdowało się 3349 osób zamieszkałych na wsi, co stanowi 44,3% ogółu bezrobotnych, ponad połowa - 55,21% bezrobotnych mieszkańców wsi mieszka na terenie Gminy Białogard. Mieszkańcy wsi są grupą szczególnie zagrożoną bezrobociem, oprócz bezrobocia rejestrowanego (odnotowanego w ewidencji bezrobotnych) na terenach wiejskich występuje bezrobocie ukryte, będące przede wszystkim wynikiem braku motywacji do rejestrowania się. Brak kontaktu z Powiatowym Urzędem Pracy bardzo często spowodowany jest trudną sytuacją finansową. Bezrobocie ukryte wynika także z faktu, że część ludności wiejskiej nie jest uprawniona do zarejestrowania się, ze względu na fakt posiadania gospodarstwa rolnego o powierzchni większej niż określona przepisami prawa.

8.3. Administracja

Rolę centrum administracyjno - usługowego dla Gminy pełni powiatowe miasto Białogard; zlokalizowane są tu wszystkie instytucje administracji państwowej i samorządowej działające na rzecz Gminy, w tym Urząd Gminy. W nielicznych wsiach zlokalizowanych jest jedynie 6 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej (Białogórzyno, Kościernica, Podwilcze, Pomianowo, Rogowo, Stanomino) i 3 Leśnictwa Lasów Państwowych oraz administracje przedsiębiorstw i spółdzielni działających na terenie Gminy. Sieć urzędów, instytucji i placówek administracyjnych jest dobrze rozwinięta, w pełni zaspokaja potrzeby w tym zakresie i nie wymaga rozbudowy.

8.4. Mieszkalnictwo

Na terenie Gminy znajduje się 2270 mieszkań, w tym 2107 mieszkań zamieszkałych stale, 51 zamieszkałych czasowo i 112 nie zamieszkałych. 93,17% mieszkań stale zamieszkałych stanowi własność osób fizycznych, 2,90% zakładów pracy, 2,46% jest własnością Gminy, 1,33% Skarbu Państwa i 0,14 % pozostałych podmiotów.

Ogólna powierzchnia użytkowa mieszkań wynosi 166992 m² (w tym: wykorzystywana wyłącznie do prowadzenia działalności gospodarczej - 369 m²). Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wynosi 77,40m² , liczba izb w mieszkaniu - 3,96. Najwięcej mieszkań zamieszkałych - 1109 (51,39%) znajduje się w budynkach wybudowanych w latach 1918 - 1944, 17,19% mieszkań znajduje się w budynkach wybudowanych przed 1918 rokiem. W wybudowanych w latach 2001 - 2002 budynkach znajduje się jedynie 0,42 % mieszkań. Średnia powierzchnia mieszkania wynosi 73,56 m². Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 mieszkańca wynosi 20,62 m².

Zasób mieszkaniowy Gminy tworzy 55 mieszkań. Gmina nie posiada lokali socjalnych. Stan techniczny zasobu można ocenić jako zły, a w najlepszym przypadku jako średni. Przyczyną takiego stanu jest fakt pobierania od wielu lat, niskiego, niewystarczającego na zaspokojenie podstawowych potrzeb remontowych i modernizacyjnych czynszu.

8.5. Oświata i wychowanie

Na terenie Gminy funkcjonują 3 szkoły podstawowe prowadzące również oddziały „0”. Szkoły są zlokalizowane w niżej wymienionych miejscowościach:

■ Kościernica	12 oddziałów	238 uczniów	1 oddział „0”
■ Rogowo	14 oddziałów	279 uczniów	2 oddziały „0”
■ Stanomino	11 oddziałów	201 uczniów	1 oddział „0”

Do oddziałów „0” uczęszcza łącznie 83 dzieci.

W miejscowości Pomianowo działa liczące 13 oddziałów gimnazjum, do którego uczęszcza 421 uczniów, w tym 89 do gimnazjum dla dorosłych.

Zajęcia dydaktyczne prowadzi 94 nauczycieli zatrudnionych na 77 pełnych etatach, w tym 25 w gimnazjum. Na jednego nauczyciela zatrudnionego na pełny etat w szkole podstawowej przypada średnio 14 uczniów, w gimnazjum 16 uczniów (bez osób uczęszczających do gimnazjum dla dorosłych).

Szkoły są nieduże, zlokalizowane w budynkach o dobrym stanie technicznym poza wymagającym remontu budynkiem gimnazjum. Łączna liczba pomieszczeń do nauki wynosi

47, w tym w gimnazjum 10, średnio na jedno pomieszczenie przypada 15 uczniów, w gimnazjum 33 (bez osób uczęszczających do gimnazjum dla dorosłych). Wszystkie szkoły są wyposażone w pracownie komputerowe z dostępem do internetu.

Istotnym problemem jest konieczność wybudowania sal gimnastycznych przy szkołach w miejscowościach: Kościernica, Pomianowo i Rogowo i doposażenia szkół w pomoce naukowe.

Część młodzieży z terenu Gminy uczęszcza do gimnazjów w Białogardzie i w Karlinie. Ze względu na fakt, iż na terenie Gminy nie działają szkoły wyższych szczebli absolwenci gimnazjów kontynuują naukę poza terenem Gminy.

8.6. Ochrona zdrowia, pomoc społeczna

Analizując stopień wyposażenia Gminy w placówki służby zdrowia można stwierdzić iż, jest on wręcz ubogi. Jedynie w miejscowościach: Białogórzyno i Stanomino funkcjonują dwa gabinety lekarskie Niepublicznego Zakładu Opieki Społecznej „Esculap”. Mieszkańcy Gminy korzystają z opieki zdrowotnej prowadzonej przez przychodnie specjalistyczne, pogotowie ratunkowe i Szpital Powiatowy w Białogardzie.

Na terenie Gminy działa Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. W 2004 roku z udzielanej w różnych formach pomocy skorzystało 1413 osób z 721 rodzin (liczba osób w tych rodzinach 3019). Wysokość udzielonej pomocy wyniosła łącznie 515.220 zł, w tym środki budżetu Gminy 150.000 zł.

8.7. Kultura

Gmina nie posiada ośrodka pełniącego funkcję centrum kultury. W 18 miejscowościach działają świetlice wiejskie pełniące rolę lokalnych ośrodków kultury. W m. Stanomino funkcjonuje Gminna Biblioteka Publiczna, posiadająca filie w Podwilczu, Pomianowie i w Rogowie. Biblioteki w m. Stanomino i Rogowo są wyposażone w komputery pełniące funkcje czytelni internetowych.

8.8. Handel, gastronomia

W Gminie funkcjonuje łącznie 45 placówek handlu detalicznego. Sieć punktów handlowych układa się nierównomiernie. Wiele miejscowości pozbawionych jest sklepów. Usługi gastronomiczne prowadzone są w 1 obiekcie. Fakt, iż handel jest domeną sektora prywatnego sprawia, iż o rozwoju sieci usług decydują przede wszystkim względy ekonomiczne i siła nabywczą miejscowej ludności. Niedostatek sieci placówek handlowych uzupełnia handel obwoźny.

8.9. Sport i rekreacja

W Gminie działają kluby LZS i SKS zrzeszające zawodników w 9 sekcjach piłki nożnej, 6 sekcjach siatkowej i 10 sekcjach tenisa stołowego. Gmina jest stosunkowo ubogo wyposażona w urządzenia sportowe. Istnieją tu jedynie przyszkolne boiska sportowe i 11 boisk wiejskich na terenach nie użytkowanych rolniczo. Oprócz niezorganizowanego, mającego charakter zwyczajowy kąpieliska w Byszynie Gmina nie posiada żadnej bazy turystyczno -wypoczynkowej i urządzonych terenów rekreacyjno - wypoczynkowych.

8.10. Bezpieczeństwo

Nad bezpieczeństwem mieszkańców Gminy czuwa Komenda Powiatowa Policji w Białogardzie. Bezpośrednio pracę na terenie Gminy wykonuje 2 dzielnicowych. Bardzo trudna, spowodowana wysokim bezrobociem sytuacja finansowa mieszkańców Gminy znajduje odbicie w strukturze przestępstw. W 2004 roku na terenie Gminy popełnionych zostało 78 przestępstw, z czego 7 przestępstw popełniły osoby nieletnie. Wśród przestępstw dominowały kradzieże mienia. Strukturę przestępstw przedstawia zamieszczona niżej tabela.

Rodzaj przestępstwa	Ilość
Kradzież mienia	56
Kradzież z włamaniem do innych obiektów	14
Kradzież z włamaniem do obiektów handlowych	2
Kradzież z włamaniem do samochodów	1
Kradzieże pojazdów	3
Bójki i pobicia	2
Kradzieże z włamaniem do mieszkań	0
Kradzieże z włamaniem do piwnic	0

Rejony najbardziej zagrożone przestępczością to miejscowości na terenie których popełniono najwięcej czynów przestępczych. Do tych miejscowości należą: Stanomino, Laski, Czarnowęsy, Białogórzyno, Żeleźno i Nosówko.

W 2004 roku na terenie Gminy popełniono 61 wykroczeń, w tym 43 kradzieże, zniszczenie mienia - 8 wykroczeń, zakłócanie porządku publicznego lub spoczynku nocnego - 10 wykroczeń.

Oceniając ilość przestępstw i wykroczeń popełnionych na terenie na terenie Gminy można stwierdzić, iż Gmina Białogard jest Gminą bezpieczną.

Zadania z zakresu ochrony porządku publicznego wykonują także Straż Gminna i Ochotnicza Straż Pożarna. Obsada etatowa Straży Gminnej - 1 funkcjonariusz -nie zapewnia należytej realizacji wszystkich zadań. Konieczne jest zatrudnienie dodatkowo, co najmniej 2 funkcjonariuszy.

Ochotnicza Straż Pożarna zrzesza obecnie 193 członków czynnych, w tym 9 kobiet. 63 osoby to członkowie młodzieżowych drużyn pożarniczych. Strażacy działają w 6 jednostkach, mających siedziby w Białogórzynie, Kościernicy, Podwilczu, Pomianowie, Rogowie i w Stanominie. Jednostka ze Stanomina jest włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo - Gaśniczego.

Siedziba komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej znajduje się w mieście Białogard.

8.11. Rynek pracy

Rynek pracy to określony obszar, na którym odbywają się procesy kupna i sprzedaży pracy. Kupującym są pracodawcy, którzy chcą zatrudnić pracownika, sprzedający to osoby poszukujące pracy, towar to kwalifikacje, wykształcenie, umiejętności, dyspozycyjność. Wyróżnić można 2 rodzaje rynku pracy: jawny i ukryty. Jeżeli pracodawca poszukuje kandydatów do pracy w ten sposób, że informacja nie jest nigdzie oficjalnie przedstawiana jako oferta pracy, np. w urzędzie pracy, mediach, itp. to trafia na tzw. ukryty rynek pracy, pozostałe, ogólnie dostępne oferty tworzą jawny rynek pracy. Jak wynika z przeprowadzanych analiz wolne miejsca pracy na rynku ukrytym stanowią około 2/3 wszystkich ofert pracy.

Rynek pracy w Gminie Białogard można określić jako trudny. Pojęcie to oznacza:

- wysokie bezrobocie, spowodowane m.in. występowaniem olbrzymich grup osób biernych zawodowo,
- niski poziom wykształcenia osób poszukujących pracy,
- brak systemu edukacji dorosłych,
- strukturę zatrudnienia nie odpowiadającą nowoczesnej gospodarce – zbyt duży procent osób zatrudnionych w rolnictwie i w usługach,
- trudności młodego pokolenia ze startem zawodowym,
- niedostosowanie systemu edukacji do wymogów rynkowych - co oznacza, że absolwenci szkół nie są gotowi do wejścia na rynek pracy- posiadają za małe

umiejętności rozumienia tekstów i posługiwania się językami obcymi, reprezentują słaby poziom znajomości technik informacyjnych,

- słabo rozwinięty system usług na rzecz bezrobotnych, np. brak doradców zawodowych, brak systemu aktywizacji zawodowej.

Najważniejszym jednakże problemem na rynku pracy jest brak podaży miejsc pracy na terenie Gminy i w okolicy. Mimo istnienia atrakcyjnych terenów inwestycyjnych, występowania możliwości rozwoju m.in. przetwórstwa rolno – spożywczego, przemysłu drzewnego, turystyki, nie powstają nowe firmy, zatem nie przybywa miejsc pracy, a nieliczne działające na terenie Gminy zakłady pracy nie są w stanie „wchłonąć” nadmiaru siły roboczej.

Głównym źródłem utrzymania mieszkańców Gminy pozostaje praca w rolnictwie. Nieliczne, najczęściej występujące na jawnym rynku pracy oferty dotyczą: robotników drogowych, leśnych, drwali. Oferty sezonowe to praca przy zbiorze truskawek, borówki amerykańskiej, sadzeniu lasu. Rzadko występujące oferty pracy dla osób z wykształceniem wyższym najczęściej dotyczą nauczycieli języków obcych. Źródłem utrzymania wielu osób są „załatwiane” na rynku ukrytym prace dorywcze, najczęściej „na czarno” w rolnictwie, przy zbiorze truskawek, borówki.

Część wyżej wymienionych zjawisk jest efektem procesu transformacji i zaniedbań z przeszłości. Wyniki prowadzonych badań i stawiane prognozy wskazują, że problem nie zniknie, ale będzie narastał, ponieważ zapotrzebowanie na pracę w takiej formie jaką prezentują obecnie pracownicy jest i będzie coraz mniejsze. Nowe technologie będą zmieniały formy pracy, rodzaje zadań oczekiwania wobec pracowników. Praca będzie coraz bardziej zróżnicowana. Prognozy wskazują, iż tylko 20% zatrudnionych będzie wykonywało prace proste i ci ludzie nie będą potrzebowali wysokiego wykształcenia. Zatem konieczna jest współpraca i podjęcie przez różne podmioty: instytucje edukacyjne, publiczne służby zatrudnienia, biznes, organizacje pozarządowe i samorząd działań celem zmiany istniejącego stanu między innymi poprzez m.in. reorientacją zawodową, zmiany systemu edukacji, rozwój doradztwa, aktywizację zawodową.

8.12. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW

- brak miejsc pracy w Gminie i w okolicznych miejscowościach,
- niewystarczające działania w zakresie aktywizacji zawodowej bezrobotnych,
- znikomy stopień przystosowania mieszkańców tzw. „terenów popegerowskich”
- do istniejących warunków społeczno – gospodarczych,
- niski poziom wykształcenia mieszkańców,
- niski poziom wiedzy z zakresu przedsiębiorczości,
- pobudzanie aktywności społeczno – gospodarczej społeczności lokalnej,
- brak instytucji wsparcia biznesu,
- remonty i doposażenie placówek oświatowych,
- budowa sal gimnastycznych w Szkołach w m. Kościelnica, Rogowo i w Gimnazjum w Pomianowie,
- rozbudowa i poprawa stanu istniejącej bazy kulturalnej i sportowo – turystycznej,

III. ZADANIA POLEGAJĄCE NA POPRAWIE SYTUACJI W GMINIE BIAŁOGARD

1. Zmiany w strukturze gospodarczej i sposobie użytkowania terenu

Do gospodarczego wykorzystania przeznacza się niżej wymienione tereny o zasobach użytkowych służących rozwojowi:

- obszary żyznych gleb – grunty orne klasy III, IVa, IVb i trwałe użytki zielone klasy III i IV,
- obszary leśne,
- obszary udokumentowanych złóż surowców.

Przewiduje się zachowanie dla celów intensywnej produkcji rolnej około 70 % obecnej rolniczej przestrzeni produkcyjnej - stanowiącej 18.410 ha - 56,14% ogólnej powierzchni Gminy. Wskazane jest utrzymanie w należytym stanie (zwłaszcza poprzez prowadzenie systematycznych zabiegów melioracyjnych) istniejących, trwałych użytków zielonych i wykorzystanie ich na cele hodowli bydła. Wyżej wymienione tereny - obszary żyznych gleb, reprezentujące wysoką kulturę rolną, o korzystnych warunkach klimatycznych należy chronić przed nieuzasadnioną zabudową i zalesieniem.

Pozostała powierzchnia – użytki rolne klasy V i VI mogą być przeznaczane na inne cele, ze szczególnym wskazaniem - na cele zalesień. Zakłada się zwiększenie powierzchni leśnej stanowiącej obecnie 36,57% powierzchni ogólnej Gminy, poprzez zalesienie gruntów nie użytkowanych rolniczo i obszarów o małej odporności ekologicznej: stref wododziałowych, obszarów źródliskowych, zboczy dolin rzecznych. Powierzchnia zalesiona może docelowo stanowić 45 – 50 % obszaru Gminy. Fakt ten powinien spowodować wzrost znaczenia gospodarki leśnej, poza pozyskiwaniem drewna przewidywać można rozwój funkcji pomocniczych : zbieractwa runa leśnego, ziół, szkółkarstwa, pozyskiwania nasion. Wzrosnąć powinna rola łowiectwa i agroturystyki.

Należy chronić przed zabudową i zagospodarowaniem niezgodnym z przeznaczeniem przewidziane do ewentualnej eksploatacji tereny udokumentowanych złóż surowców naturalnych (pospółki w rejonie Podwilcza i Rarwina, piasków w rejonie Klepina i Pękanina, kredy jeziornej w rejonie Białogórzyna).

Dopuszcza się lokalizacje obiektów produkcyjnych na obszarze całej Gminy pod warunkiem kompleksowego spełnienia wymogów w zakresie gospodarki wodno – ściekowej, przewidzianych w przepisach sanitarnych, ochrony środowiska i prawa budowlanego, z wyłączeniem terenów preferowanych do wykorzystania na cele rekreacyjne, prawnie chronionych i rekomendowanych do ochrony.

Tereny i obiekty objęte ochroną prawną i rekomendowane do tej ochrony należy chronić przed dewastacją i zmianą dotychczasowego sposobu użytkowania. Obowiązek ten dotyczy przede wszystkim: pomników przyrody – pojedynczych drzew i skupisk drzew (alei), lasów chronionych, rezerwatów przyrody, użytków ekologicznych, stanowisk dokumentacyjnych, zespołów przyrodniczo – krajobrazowych i dóbr kultury, obszarów chronionego krajobrazu - wymienionych na stronach 6 – 11 i 13 - 21 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego (tom II).

2. Zmiany w strukturze zamieszkania, kształtowanie terenów osadniczych

Nie przewiduje się zmian w strukturze zamieszkania.

Przyjmuje się poniższe zasady kształtowania terenów zabudowy mieszkalnej:

1. zasadę sukcesywnej zabudowy, w pierwszej kolejności terenów uzbrojonych,
2. preferuje się zabudowę zwartą umożliwiającą kompleksowe, systemowe uzbrojenie techniczne,
3. dopuszcza się możliwość lokalizowania obiektów w oddaleniu od wsi o zwartej zabudowie pod warunkiem zastosowania indywidualnych systemów infrastruktury,
4. budowa większych zespołów osadniczych wymaga opracowania planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających kompleksowe wyposażenie w infrastrukturę techniczną, tereny publiczne, tereny lokalizacji usług,
5. zabudowa powinna być kształtowana w sposób harmonizujący z istniejącą zabudową i otaczającym krajobrazem i zasadami określonymi w przepisach z zakresu obrony cywilnej.

Jednym z najważniejszych zadań samorządu Gminy Białogard jest zapewnienie Mieszkańcom (w szczególności tym najuboższym) właściwych warunków mieszkaniowych. Realizację tego zadania umożliwi adaptacja na lokale mieszkalne budynków po byłych szkołach w miejscowościach: Nasutowo, Podwilcze i Sińce.

3. Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców

Do zadań mających na celu poprawę warunków i jakości życia mieszkańców należą:

- zapewnienie dostępu do podstawowych systemów infrastruktury technicznej: wodociągów, kanalizacji, dróg, gazociągów,
- działania mające na celu tworzenie nowych miejsc pracy,
- tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi usług podstawowych,
- zapewnienie dostępu do podstawowych obiektów infrastruktury kulturalnej i sportowej,
- tworzenie atrakcyjnych form spędzania wolnego czasu,
- stworzenie systemu ogólnie dostępnej sieci informatycznej.
- dostosowanie szkół do wymaganych norm i standardów,

4. Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury

System komunikacji w Gminie tworzą przede wszystkim drogi wojewódzkie, powiatowe, gminne i niewielki odcinek drogi krajowej. Mniejsze znaczenie mają przebiegające przez teren Gminy linie kolejowe. Przyjmuje się utrzymanie obecnego układu komunikacyjnego.

Podstawowe zadania w tym zakresie to:

- remont i przebudowa dróg lokalnych,
- budowa chodników,
- budowa ścieżek rowerowych.

Do najważniejszych zadań w zakresie infrastruktury należą:

- uporządkowanie gospodarki wodno – ściekowej,
- rozbudowa sieci gazowniczej,

5. Poprawa stanu środowiska naturalnego i kulturowego

Najważniejsze zadania w tej dziedzinie obejmują:

- kanalizację obszaru całej Gminy celem zapewnienia prawidłowej ochrony środowiska,
- renowację i odtworzenie zabytków i parków dworskich,
- edukację ekologiczną społeczeństwa,
- podjęcie działań mających na celu nadanie mocy prawnej planowanym i proponowanym obiektom chronionym takim jak: obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo - krajobrazowe, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne,
- partnerstwo publiczno – prawne celem zagospodarowania i wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych,
- podejmowanie działań mających na celu utrzymanie w dobrym stanie technicznym wszystkich systemów i urządzeń melioracyjnych. we współpracy ze Starostwem Powiatowym.

6. Lista zadań według hierarchii ważności

Ranga i ilość zaplanowanych do realizacji zadań sprawia trudności w ustaleniu obiektywnej hierarchii ich ważności, bowiem to co dla niektórych jest priorytetem dla innych może nie mieć znaczenia, np. budowa czy remont świetlicy w określonej miejscowości. Istotne znaczenie ma także fakt, iż skutki niektórych działań wywierają wpływ na wiele obszarów działania. Rozwiązanie problemu gospodarki wodno – ściekowej poprawi warunki życia mieszkańców podniesie poziom atrakcyjności inwestycyjnej terenu, wpłynie na poprawę poziomu ochrony środowiska naturalnego, itd. Wszystkie ujęte w planie zadania wiążą cel nadrzędny, którym jest trwały, równomierny, harmonijny, uwzględniający potrzeby: poprawy warunków życia mieszkańców, ochrony środowiska i rozwój Gminy.

W ujęciu ogólnym zadania można podzielić w sposób poniższy.

PRIORYTET I

Zadania w zakresie infrastruktury technicznej:

- rozwiązanie problemu gospodarki wodno – ściekowej,
- remonty i modernizacje dróg,
- rozbudowa sieci gazowniczej.

Zadania w zakresie infrastruktury społecznej:

- remonty i budowa obiektów infrastruktury społecznej (sale gimnastyczne przy szkołach, świetlice wiejskie, place zabaw, boiska sportowe).

Zadania w zakresie ekologii i ochrony środowiska:

- rozwiązanie problemu gospodarki wodno – ściekowej.

Zadania w zakresie przedsiębiorczości:

- tworzenie atrakcyjnych warunków do rozwijania i podejmowania działalności.

Zadania w zakresie dziedzictwa kulturowego:

- renowacja i odtworzenie cennych zabytków kultury i parków dworskich.

PRIORYTET II

Zadania w zakresie infrastruktury technicznej:

- budowa ścieżek rowerowych, tras turystyki pieszej i obiektów małej infrastruktury turystycznej,
- działania mające na celu utrzymanie w dobrym stanie technicznym wszystkich systemów i urządzeń melioracyjnych.

Zadania w zakresie problemów społecznych:

- tworzenie i przedstawianie propozycji atrakcyjnego spędzania wolnego czasu poprzez dostęp do infrastruktury sportowej, turystycznej i kulturalnej,
- działania mające na celu poprawę stanu bezpieczeństwa,
- budowa ogólnie dostępnej sieci informatycznej.

Zadania w zakresie przedsiębiorczości:

- aktywna promocja walorów Gminy,
- działania mające na celu stworzenie bazy turystyczno – rekreacyjnej.

Zadania w zakresie dziedzictwa kulturowego:

- działania (np. partnerstwo publiczno – prawne) w zakresie zagospodarowania walorów Gminy.

IV. REALIZACJA PROJEKTÓW I ZADAŃ (załącznik nr 1)

V. POWIĄZANIE PROJEKTÓW Z INNYMI ZADANIAMI REALIZOWANYMI NA TERENIE GMINY/POWIATU/WOJEWÓDZTWA

Wszelkie działania podejmowane na terenie Gminy Białogard mają na celu przede wszystkim zaspokojenie potrzeb jej mieszkańców i rozwój Gminy. Realizację tego celu umożliwi powiązanie ujętych w Planie projektów z działaniami realizowanymi dotychczas, poprzez stworzenie sprawnie działającego systemu kontynuacji uwzględniającego konieczność realizacji nowych zadań.

Gmina jest jednostką działającą w określonym środowisku i z tym środowiskiem powiązaną. Najbliższe związki łączą Gminę z leżącym w jej centrum miastem powiatowym Białogard i z ościennymi gminami. Z jednostkami tymi Gmina powiązana jest gospodarczo poprzez rynek pracy, związki samorządów, związki podmiotów gospodarczych, infrastrukturę społeczną (zdrowie, kultura, oświata itp.), infrastrukturę techniczną: linie przesyłowe energetyczne, zaopatrzenie w gaz, telekomunikację, itp. Specyficznym elementem powiązań zewnętrznych jest środowisko przyrodnicze. Przykładem współpracy na szczeblu Powiatu Białogardzkiego jest Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Białogard spójny z Planem Gospodarki Odpadami dla Powiatu Białogardzkiego. Istotne znaczenie w tym zakresie ma kontynuacja systemów ekologicznych wynikających z uwarunkowań sąsiednich gmin. Ważnym związkiem z gminami: Świdwin, Sławoborze, Rąbino, Karlino jest i pozostanie

prowadzenie wspólnej polityki proekologicznej. Celem prowadzenia spójnych działań m.in. w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i wspólnego gospodarowania zasobami przyrody Gmina Białogard działa w Związku Miast i Gmin Dorzecza Parsęty zrzeszającym 23 gminy. Do spójnych systemów łączących gminy Dorzecza należy zaliczyć system korytarzy ekologicznych - wspólne - obejmujące tereny sąsiadujących ze sobą gmin - obszary szczególnej ochrony przyrodniczej wartościowych elementów przyrody ożywionej i nieożywionej, wspólną politykę rozbudowy systemów wodociągowo-kanalizacyjnych, systemu retencji na rzece Parsęta i wiele innych zagadnień.

Wszystkie przedsięwzięcia zamieszczone w Planie Rozwoju Lokalnego Gminy mają bezpośrednie powiązania z innymi działaniami realizowanymi przez Gminę. Przykładem mogą być niżej wymienione działania. Celem kompleksowego rozwiązania problemów gospodarki wodno - ściekowej Gmina bierze udział w realizowanym przez Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty przedsięwzięciu „Zintegrowany System Zarządzania Gospodarką Wodno - Ściekową Dorzecza Parsęty”. Działanie to jest kontynuacją rozpoczętej w ramach programu SAPARD budowy kanalizacji sanitarnej Gminy.

Udział Gminy w prowadzonym przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji programie „Ikonka” i w sponsorowanym przez Fundację Wspomagania Wsi, Polsko - Amerykańską Fundację Wolności i Cisco Systems Poland programie „Wieś Aktywna. Budowanie Społeczeństwa informacyjnego e- Vita” jest podstawą dalszych działań Gminy mających na celu rozbudowę istniejącej w Gminie infrastruktury informatycznej i stworzenie powszechnego dostępu do internetu.

Zauważyć przy tym należy, iż projekty powiązane są ze sobą wzajemnie, np. rozwiązanie problemu gospodarki wodno - ściekowej i dalszy rozwój sieci gazowniczej wpłyną na poprawę warunków życia mieszkańców, podniosą poziom atrakcyjności terenów inwestycyjnych, przyczynią się do poprawy stanu ochrony środowiska, itd. Budowa świetlic umożliwi kontynuację przedsięwzięcia polegającego na zapewnieniu powszechnego dostępu do internetu; umożliwi realizację przedsięwzięć dotyczących rozwoju kultury.

Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Białogard w pełni uwzględnia:

1. Strategię Rozwoju Gminy,
2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego,
3. Wieloletni Plan Inwestycyjny,
4. Założenia do Strategii Informatyzacji Gminy,
5. Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego,
6. Strategie Powiatu Białogardzkiego,
7. dokumenty dotyczące rozwoju kraju, obszarów przybałtyckich i opracowań planistycznych na poziomie województwa i powiatu

VI. OCZEKIWANE WSKAŹNIKI OSIĄGNIĘĆ PLANU ROZWOJU LOKALNEGO

Wskaźnikami - są relacje odpowiednich wielkości, liczby wyrażające wzajemny stosunek 2 wielkości. Za ich pomocą można ocenić rezultaty, wyniki określonej działalności. Ocena wyników może być dokonywana na podstawie różnorodnych wskaźników. Kluczową sprawą przy ich doborze jest ich interpretacja, która polega na porównywaniu osiągniętych, otrzymanych wartości z:

- poziomami przyjętymi za powszechnie pożądane, wskazane lub graniczne (jeżeli takie poziomy wskaźników zostały określone – istnieją),
- wartościami wskaźników z lat ubiegłych (badanie trendu),
- poziomem takich samych wskaźników osiągniętych przez inne jednostki – samorządy,
- średnimi danej branży.

Częstotliwość pomiaru wskaźników będzie różna, zależna od kategorii wskaźnika i miejsca w strukturze wdrażania. Okresem bazowym – stanowiącym podstawę ustalania wskaźników - porównywania osiągniętych wielkości będzie rok poprzedzający rok, w którym rozpoczęto wdrażanie projektu.

Ocena osiągnięć Planu Rozwoju Lokalnego dokonywana będzie na podstawie niżej określonych kategorii wskaźników:

1. produktu – odnoszą się do rzeczowych efektów działalności, liczone są w jednostkach materialnych, np. liczba wybudowanych świetlic, długość wyremontowanych dróg; wskaźniki te będą mierzone okresowo, nie rzadziej niż raz w roku,
2. rezultatu - odpowiadają bezpośrednim i natychmiastowym efektom wynikającym z wdrożenia PRL - u; mogą przybierać formę wskaźników materialnych (skrócenie czasu podróży) lub finansowych (zmniejszenie nakładów na bieżące remonty dróg); wskaźniki rezultatu mierzy się corocznie lub po zakończeniu projektu,
3. oddziaływania - przedstawiają konsekwencje danego projektu wykraczające poza natychmiastowe efekty dla bezpośrednich beneficjentów; oddziaływanie może się odnosić do efektów związanych bezpośrednio z danym działaniem, chociaż pojawiających się po pewnym czasie (oddziaływanie bezpośrednio), jak i do efektów długookresowych, oddziałujących na szerszą populację i pośrednio wynikających tylko ze zrealizowanego działania (oddziaływanie pośrednie); wskaźniki te będą mierzone corocznie lub po zakończeniu projektu.

Oczekiwane wskaźniki osiągnięć Planu Rozwoju Lokalnego:

- wskaźnik produktu:

- długość zmodernizowanych ulic i dróg,
- długość wybudowanej kanalizacji,
- długość sieci wodociągowej,
- liczba zmodernizowanych obiektów uzdatniania wody,
- długość wybudowanych kolektorów sanitarnych,
- liczba mieszkańców objęta zagospodarowaniem odpadów stałych, ich segregacją,
- ilość powstałych i zmodernizowanych obiektów sportowych,
- ilość powstałych i zmodernizowanych obiektów rekreacyjnych, kulturalnych,
- długość nowej i zmodernizowanej sieci gazowniczej,
- liczba zmodernizowanych i nowopowstałych obiektów edukacyjnych,

- wskaźnik rezultatu:

- wzrost rozwoju drobnej przedsiębiorczości,
- ilość nowych inwestycji,
- poprawa jakości dróg,
- zwiększenie stopnia skanalizowania obszaru gminy,
- poprawa czystości wód powierzchniowych,
- zmniejszenie kosztów jednostkowych oczyszczania ścieków,
- zmniejszenie zanieczyszczeń środowiska odpadami stałymi,
- zwiększenie zainteresowania społeczeństwa sportem i życiem kulturalnym,
- liczba utworzonych lub utrzymanych miejsc pracy,

- wskaźnik oddziaływania

- poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- poprawa stanu środowiska naturalnego,
- wzrost atrakcyjności turystycznej Gminy,
- podniesienie standardu życia mieszkańców,
- spadek stopy bezrobocia,
- saldo migracji.

VII. PLAN FINANSOWY NA LATA 2005 – 2006

Gmina Białogard posiada Strategię Rozwoju Gminy i Wieloletni Plan Inwestycyjny, w którym ujęte zostały działania przewidziane do realizacji na lata 2005 - 2006 z szacunkowymi kosztami ich realizacji. Na podstawie tych dokumentów opracowano Plany Finansowe projektów planowanych do realizacji w latach 2005 - 2006 (załącznik nr 2) i na lata 2007 - 2013 (załącznik nr 3).

Planowanie realizacji zadań, w szczególności inwestycyjnych wiąże się z koniecznością oceny realności ich wdrożenia, co nie jest możliwe bez porównywania nakładów na planowane projekty z możliwościami finansowymi samorządu. Pociąga to za sobą konieczność sporządzenia prognoz budżetu, obejmujących planowane przychody i wydatki, w układzie wieloletnim, kompatybilnym z zakresem czasowym Planu Rozwoju Lokalnego. Ponadto w tego typu analizach należy uwzględnić wzajemne powiązania charakteru planowanego do realizacji zadania i samego budżetu Gminy, przy czym to charakter zadania określa źródła i narzuca formę finansowania, uwzględniającą zewnętrzne źródła finansowania. Ze względu na fakt, iż okres, na który sporządzono Plan Rozwoju Lokalnego, jest dłuższy niż okres, na który sporządzono Wieloletni Plan Inwestycyjny, wszelkie rozważania na temat finansowania zadań mogą być jedynie teoretyczne chociażby ze względu na fakt, iż obciążone są zbyt dużym stopniem ryzyka. Ponadto realizacja wielu zadań jest uzależniona od aktywności mieszkańców Gminy i innych podmiotów działających na jej terenie, co jeszcze bardziej komplikuje kwestię finansowania zadań. Ze względu na powyższe właściwe jest jedynie określenie przybliżonej wartości nakładów inwestycyjnych na poszczególne projekty i potencjalnych źródeł ich finansowania, wśród których można wymienić między innymi:

- budżet gminy,
- budżet Starostwa Powiatowego,
- budżet państwa,
- budżet Województwa Zachodniopomorskiego,
- budżety gmin sąsiednich,
- Wojewódzki Zarząd Dróg,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska,
- Ekofundusz,
- środki finansowe Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego,
- środki finansowe SPO Rozwój Zasobów Ludzkich,
- środki finansowe SPO Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego i Rozwój Zasobów Ludzkich,
- środki finansowe SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw.
- środki SPO ROL Odnowa Wsi oraz Zachowanie i Ochrona Dziedzictwa Kulturowego.

Przy określaniu zewnętrznych źródeł finansowych, a w szczególności z Unii Europejskiej, należy uwzględnić podstawową zasadę udzielania wsparcia - zasadę subsydiarności, której sens ogólny sprowadza się do „dodatkowości” środków funduszowych do budżetowych co oznacza, iż przy finansowaniu realizacji zadań, wyklucza się ich pełne finansowanie. Istotną kwestią jest też rodzaj podejmowanego działania – jego charakter, partnerzy projektu, rodzaj beneficjenta – który określa stopę dofinansowania. W przypadku wykorzystywania funduszy europejskich należy także uwzględnić fakt, że dofinansowaniu podlegają jedynie koszty uznane za „koszty kwalifikowalne projektu” oraz kwestię sposobu przekazywania środków przez instytucje płatnicze – refundacja poniesionych kosztów na podstawie wniosku o wypłatę dotacji.

VIII. SYSTEM WDRAŻANIA

Ujęte w Planie Rozwoju Lokalnego zadania będą wdrażane zgodnie z przyjętą hierarchią ważności. Część przewidzianych do realizacji zadań znajduje się obecnie na etapie przygotowań do realizacji. Ich realizacja uzależniona jest w znacznej mierze od pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania.

Wdrożenie Planu Rozwoju Lokalnego należy do kompetencji Rady Gminy i Wójta Gminy. Jednostką bezpośrednio odpowiedzialną za realizację zadań PRL - u jest Referat Planowania i Rozwoju Urzędu Gminy Białogard. Zapewnienie środków finansowych i zbilansowanie zadania należy do zadań Skarbnika Gminy.

IX. SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

1. System monitorowania Planu Rozwoju Lokalnego

Celem zapewnienia prawidłowego i zgodnego z przyjętymi zasadami wdrażania projektów przyjętych do realizacji w niniejszym dokumencie niezbędne jest prowadzenie kontroli prawidłowości realizacji zadań. Monitorowanie prowadzone będzie celem:

- dokonania analizy stopnia wykonania przyjętych do realizacji w danym okresie zadań,
- sporządzenia oceny efektywności wykorzystania posiadanych środków finansowych,
- sporządzenia wniosków na podstawie dokonanej analizy,
- wprowadzenia ewentualnych modyfikacji mających na celu zwiększenie efektywności przedsięwzięcia.

Monitorowanie Planu Rozwoju Lokalnego należy do kompetencji Rady Gminy i Wójta Gminy Białogard. Bieżące monitorowanie efektów prowadzonych działań należy do kompetencji Referatu Planowania i Rozwoju Urzędu Gminy Białogard, a w zakresie finansowym do Skarbnika Gminy. Monitoring będzie polegał między innymi na sporządzeniu okresowych, rocznych i końcowych raportów z realizacji projektu. Realizacja kontrolowana będzie także przez właściwe jednostki zewnętrzne.

2. Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego

Celem dokonywania oceny Planu Rozwoju Lokalnego jest ustalenie stopnia osiągnięcia poziomu przyjętych wskaźników osiągnięć Planu. W pierwszej kolejności wskaźników oddziaływania, czyli długotrwałych efektów poszczególnych projektów. Dokonane ustalenia powinny być podstawą oceny: celowości prowadzonych działań w odniesieniu do istniejących potrzeb, ich efektywności i korzyści wynikających z wdrożenia.

Ocena Planu Rozwoju Lokalnego dokonywana będzie przez Radę Gminy na podstawie rocznego sprawozdania przedstawianego Radzie Gminy przez Wójta Gminy w okresie I kwartału roku następującego po zakończeniu roku, którego sprawozdanie dotyczy.

Raporty z oceny PRL - u i poszczególnych projektów sporządzane będą w miarę potrzeb, zgodnie z zaleceniami instytucji zaangażowanych w realizację konkretnego projektu.

3. Sposoby inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi

Podstawowym czynnikiem gwarantującym, osiągnięcie zamierzonych działań jest współpraca wszystkich zainteresowanych. Zatem pełna realizacja Planu Rozwoju Lokalnego uzależniona jest nie tylko od współpracy sektora samorządowego ze społecznością Gminy ale i z sektorami: publicznym i prywatnym, organizacjami pozarządowymi. Celem nadrzędnym samorządu będzie stworzenie jednego, spójnego, zorganizowanego na zasadach partnerstwa i współpracy systemu realizacji projektów.

Współpraca pomiędzy wszystkimi wyżej wymienionymi sektorami będzie się odbywała poprzez organizowanie przez Wójta wspólnych spotkań mających na celu nawiązanie współpracy celem wspólnej realizacji nowych – wspólnie określonych projektów, pozyskiwania i wykorzystywania środków zewnętrznych.

4. Public Relation Planu Rozwoju Lokalnego

Public Relations - według Nowej encyklopedii powszechnej PWN – „nazwa przyjęta w amerykańskiej literaturze nauk. i publicystyce na oznaczenie całokształtu ustosunkowań

(opinii, postaw, poglądów) szerokich kręgów społ. do działalności danej instytucji, organizacji; pozytywne i pomyślne dla danej instytucji i poszczególnych jej inicjatyw ustosunkowanie się kręgów jej odbiorców; stanowi jeden z głównych celów planowo i świadomie organizowanej akcji propagandowej i reklamowej”. Zadaniem Public Relations w odniesieniu do PRL - u jest przede wszystkim rozpowszechnianie wiarygodnych i rzetelnych informacji w zakresie zamierzeń i stopnia realizacji Planu wśród beneficjentów, decydentów i wykonawców. Public Relations PRL - u Gminy Białogard będzie realizowane poprzez :

- internet – zamieszczenie informacji na stronach internetowych Gminy,
- publikowanie informacji w prasie lokalnej i regionalnej,
- promocję i reklamę bezpośrednią – zamieszczenie informacji w folderach, ulotkach, informatorach, na tablicach informacyjnych w sołectwach i w Urzędzie Gminy.

Internet będzie głównym źródłem informacji o Planie Rozwoju Lokalnego. Na stronie internetowej Gminy Białogard zostanie utworzona podstrona poświęcona Planowi Rozwoju Lokalnego. Internet będzie także formą komunikacji pomiędzy bezpośrednio odpowiedzialnym za wdrażanie Planu Rozwoju Lokalnego (Urzędem Gminy Białogard) a zainteresowanymi podmiotami samorządowymi, biznesem, organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami Gminy.

Prasa, radio, telewizja lokalna i regionalna - służyć będą upowszechnianiu informacji o Planie wśród społeczeństwa, w kręgach potencjalnych beneficjentów i wykonawców Planu Rozwoju Lokalnego.

Promocja i reklama bezpośrednia będzie skierowana do wybranych, potencjalnych wykonawców i inwestorów zidentyfikowanych na podstawie analizy przedsięwzięć inwestycyjnych zawartych w Planie Rozwoju Lokalnego; będzie także sprawdzoną formą dotarcia do społeczeństwa Gminy.